

Druga številka//poljudni članek: **Vrani Slovenije**//ornitološki potopis: **Bali**//narava: **Gnezdilke - tokrat drugačne**//določevalni kotiček: **Strnadi**//portret ornitologa: **Henrik Freyer**//mladi ornitolog: **Ptice okoli nas**//skupaj rastemo: »**Ptičji**« **spomin**//mi za ptice in naravo: **Redni zbor članov DOPPS**//ptičje zgodbe za otroke: **Žolna**

Svet ptic: 02,'11

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije//letnik 17, številka 02, junij 2011//ISSN: 1580-3600

→ SVET PTIC:

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 17, številka 02, junij 2011/ISSN: 1580-3600 prej Novice DOPPS//ISSN: 1408-9629

spletna stran revije:

<http://www.ptice.si/projekti/svetptic>

izdajatelj:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), p. p. 2990, SI-1000 Ljubljana

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafiki so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja.

Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

naslov uredništva:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana, tel.: 01 426 58 75, fax: 01 425 11 81, e-pošta: dopps@dopps.si, spletna stran: www.ptice.si

glavna urednica:

e-pošta: petra.vrh@dopps.si

uredniški odbor: Marjana Ahačič, Luka Božič, Katarina Denac, Tomaž Mihelič, Jakob Smole, Barbara Vidmar, dr. Al Vrezec

lektoriranje: Henrik Ciglič

art direktor: Jasna Andrič

oblikovanje: Mina Žabnikar

prelom: Mateja Bajda, Camera d.o.o.

tisk: Schwarz d.o.o.

naklada: 2500 izvodov

izhajanje: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno. Revijo sofinancirajo družba Mobitel, Grand hotel Union d.d., Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za okolje in prostor in Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610. Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Prispevke lahko pošiljate na naslov uredništva ali na elektronski naslov: petra.vrh@dopps.si

Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail glavni urednici.

Poslanstvo DOPPS je varovanje ptic in njihovih habitatov z naravovarstvenim delom, raziskovanjem, izobraževanjem, popularizacijo ornitologije in sodelovanjem z drugimi naravovarstvenimi organizacijami.

predsednik:

Rudolf Tekavčič

podpredsednica:

dr. Tatjana Čelik

upravni odbor: Peter Krečič, Cvetka Marhold, Tomaž Mihelič, mag.

Iztok Noč, Dare Šere, Tanja Šumrada

nadzorni odbor: dr. Franc Janžekovič, dr. Peter Legiša, Bojan

Marčeta, dr. Tomi Trilar

direktor: dr. Damijan Denac

IBAN: SI56 0201 8001 8257 011

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

Fotografija na naslovnici: Razpadajoča trupla poginulih živali bi se v naravi kopčila, če ne bi bilo mrhovinarjev in drugih razgrajevalcev. Ključno vlogo pri tem pa imajo mnogi vrani, med njimi tudi krokar (*Corvus corax*).

foto: Milan Cerar

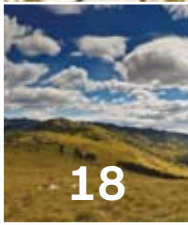
pokrovitelj DOPPS

GRAND HOTEL UNION D.D.
Miklošičeva 1, Ljubljana, Slovenija

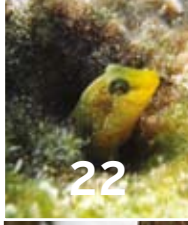
6

18

20

22

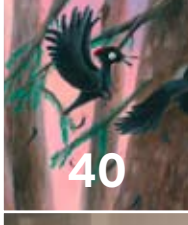
24

36

39

40

48

4

Ptice naših krajev

// Al Vrezec

6

Vrani Slovenije

// Urša Koce

12

Bali in nepozabni prizori tisočglavih jat čapelj

// Borut Kumar

18

Kaj pomeni sodba o Volovji rebri

// Tomaž Jančar

20

Gozdna Natura 2000 območja za ptice v Sloveniji

// Katarina Denac

22

Gnezdilke - tokrat drugačne

// Lovrenc Lipej

24

Srednji detel

// Luka Božič

26

Stržek

// Gregor Bernard

31

Strnadi

// Al Vrezec in Petra Vrh Vrezec

36

Henrik Freyer in slovenska ornitologija

// Janez Gregori

38

Magneti s ptičjimi silhuetami

// Barbara Vidmar in Emily Montgomery

39

»Ptičjik« spomin

// Alenka Bradač

40

Žolna

// Polonca Kovač

42

Ptice v različnih tipih gozda

// Petra Vrh Vrezec

44

Ptice okoli nas

// Eva Vukelič

46

Šolski fotografski natečaj »Ptice okoli mojega doma«

// Jure Slatner

47

Raziskovalni vikend Gozdne ptice

// Željko Šalamun, Barbara Vidmar

48

Redni zbor članov DOPPS že 32. po vrsti

// Tomaž Berce

50

Opazovanje nenavadnega gnezdenja velike sinice

// Aleksander Pritekelj

52

Mednarodna konferenca o problematiki daljnovodov z vidika visoke smrtnosti ptic

// Tomaž Mihelič

53

Novice

Ornitologi v Sloveniji smo v devetdesetih letih začeli z resnim študijem evropske zakonodaje in smo jo dolgo časa pred našim vstopom v EU tudi že uporabljali – kot priporočilo oziroma zgled v številnih naravovarstvenih primerih. Prvi inventar IBA smo izdali leta 2000 v znameniti »rjavi« knjigi in ga kasneje leta 2003 dopolnili z območji po t.i. kriterijih C v »modri« knjigi. Trenutno uresničujemo velik in pomemben projekt revizije IBA v Sloveniji. Naravovarstveni sistem razvite Evrope se je kazal kot vsemogočno orodje in vsi smo bili polni pričakovanj, kako bo, ko ga bomo enkrat zares imeli, in kako bo, ko bomo tam, kjer smo si tako dolgo želeli biti.

Od leta 2004 je minilo že kar nekaj časa, od leta 1991 še več. In kje smo danes? Dejstvo je eno – sistem, ki ga imamo, ni slab, a je zaradi nezrelosti splošne družbene in politične situacije dokaj neučinkovit. Številni pravni akti na nacionalni in regionalni ravni so tako le neme priče absurdnega in mnogokrat diametralno nasprotnega stanja stvarnosti. Seveda vse dotlej, dokler se ne najde kdo, ki se odloči, da bo te speče lepote obudil in z njimi zaplesal ples resnice. Plesalke so vselej za, a kaj ko prenekateremu premožnejšemu občinstvu ni do tovrstne zabave – seveda ne, saj ima po navadi svojo zabavo. Zabavo interesov, uslug, poznanstev, priskledništva in še česa. Poklicna pripadnost je tukaj postranskega pomena, pomemben je učinek za posameznika – policisti, poslanci, visoki državni uradniki, projektne komisije, inšpektorji, raziskovalci, da, tudi oni, čeprav si ne zaslužijo tega imena – vse najdemo med njimi in še mnoge druge. Poleg teh, ki jih dnevno srečujemo v tisku, je tukaj množica bolj ali manj skritih malih bogov, ki vneto branijo svoje mizerne teritorije in pri tem ne izbirajo sredstev. Pojav se je razpasel čez vse mere slabega okusa.

>> Ampak to je v demokraciji, torej vladi demonov, kot ji nekateri pravijo, bržkone normalno, in kot NVO smo tako ali tako navajeni, da smo in da bomo vedno motili idilo nekih ozkih interesnih skupin ali posameznikov. Zastopamo javni interes varstva narave in s tem pravzaprav najširši interes varstva in zdravja ljudi oziroma družbe. Tisti, ki ne razume, da je varstvo narave pravzaprav varstvo človeka, v resnici ne pozna ekologije in t.i. ekosistemskih storitev. Pa daleč od tega, da bi varstvo narave razumel kot ozki fundamentalizem. Trajnostna raba je smiselna in potrebna, a načelo trajnosti zahteva evolucijski in družbeni – socialistični (v plemenitem pomenu te besede) – pogled in ne le pogleda v lastne žepe, poznanstva in položaj.

Neljubi trenutni družbeno politični, ekonomski in naravovarstveni situaciji navkljub pa me o prihodnosti naravovarstvenega dela vendarle navdaja optimizem. Pravzaprav se med vsemi in še katerimi prej naštetimi profili vedno najdejo tudi posamezniki s pokončno držo, ljudje s hrbtenico, ki ne klonijo pod grožnjami šefov, ki niso tiho, čeprav bi si njihova okolica to najbolj želela, ki sprejmejo odgovornost in se izpostavijo, ko vsi drugi stisnejo rep med noge. To so, ne glede na profil in poklic, ljudje z modrostjo in pogumom, in vselej ko srečam koga izmed njih – starega znanca ali pa me preseneti nov obraz – posije nov žarek upanja v meglo egoizma, ki nam je zastrupil zrak v zadnjem desetletju. Z veseljem bi jih imenoval z imeni in priimki in se jim v imenu nas vseh iskreno zahvalil za njihovo požrtvovalno delo za naravo in za blagor naše družbe. A tega ti ljudje pravzaprav nočejo in ne potrebujejo, ker tega ne počnejo za zahvalo, ampak ker preprosto vedo, da je tako prav, ker jim to velela vest. Ti ljudje se zavedajo, da s tem pomagajo sistemu, ki brez patetike gradi boljši svet. Končal bom s citatom iz Kryštufkovih Osnov varstvene biologije: »Če nam bo uspelo preprečiti propad biodiverzitete, potem bo to seveda v celoti spremenilo svet in nas same. Iz tega se bo razvil nov odnos do nekaterih povsem socioloških tem, kot so npr. nadzor rojstev, omejitev pravic do lastništva zemlje, izobraževanje, zdravstveno varstvo, pravice žensk itd.«

Da, sploh ne gre samo za ptice, za prihodnost človeštva gre.

Damijan Denac, direktor DOPPS

PTICE NAŠIH KRAJEV

// ureja Al Vrezec

Naslov urednika rubrike za kopije objavljenih prispevkov in s fotografijami dokumentirana opazovanja:

Al Vrezec, Nacionalni inštitut za biologijo, Večna pot 111, SI-1001 Ljubljana, Slovenija, e-mail: al.vrezec@nib.si

Mala gos (*Anser erythropus*)

Nova vrsta za Slovenijo – ena ptica se je v Škocjanskem zatoku novembra 2010 zadrževala v jati beločelih gosi [Foto-narava: <http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?pos=38804>].
izvirni foto: Borut Mozetič

Labodja gos (*Anser cygnoides*)

Ta tujerodna gos je bila januarja 2011 opazovana pri Zrečah, verjetno ubežnica [Foto-narava: <http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?pos=39239>].
izvirni foto: Simon Kovačič

Rdečevrata gos (*Branta ruficollis*)
Decembra 2010 se je mlada ptica v Škocjanskem zatoku pridružila skupini beločelih gosi [KOZINC, B. (2011): *Gea* 21 (februar): 11].
izvirni foto: Boris Kozinc

Rjasta kozarka (*Tadorna ferruginea*)

Prvič je bila vrsta opažena v Sečoveljskih solinah aprila 2011, verjetno je bila ptica iz divje populacije in ne ubežnica, sicer pa je bila rjasta kozarka na Obali opažena že avgusta 2003 na jezercu v Fiesi [portal Krajinski park Sečoveljske soline: <http://www.kpps.si/si/novice/zanimiva-opazovanja/rjasta-kozarka-nova-vrsta-secoveljskih-solin>].
foto: Branko Brečko

Kostanjevka (*Aythya nyroca*)

Konec februarja in v začetku marca se je pri Kopru zadrževalo kar 26 osebkov, in sicer daleč od običajnih selitvenih poti, prezimovališč in gnezdišč te vrste [VAN DEN BERG, A. B. & HAAS, M. (2010): *Dutch Birding* 32 (2): 134-142].
foto: Branko Brečko

Mandarinka (*Aix galericulata*)

Samec te vedno pogostejše tujerodne race pri nas se je februarja 2007 razkazoval na Bohinjskem jezeru [Foto-narava: <http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?pos=40282>].
foto: Janez Papež

Kodrasti pelikan (*Pelecanus crispus*)
Najverjetneje je ista ptica, ki je bila v letu 2010 opazovana tudi pri nas, s prvim opazovanjem razveselila ornitologe v mnogih državah, poleg Slovenije še na Madžarskem, v Avstriji, na Slovaškem, v južni Nemčiji in Švici [VAN DEN BERG, A. B. & HAAS, M. (2010): *Dutch Birding* 32 (3): 199-214].
izvirni foto: Ivan Esenko

Skobec (*Accipiter nisus*)

Oktobra 2010 je bil najden mrtev osebek na cesti v Solkanu pri Novi Gorici, ki je bil obročkan v gnezdu julija 2010 v kar 1.858 km oddaljenem kraju na Finskem [ŠERE, D. (pisno): skupina Isdopps (7.12.2010)].
foto: Milan Cerar

Sokol selec (*Falco peregrinus*)

V gnezdih mladostnih ptic v rjavem perju je navadno le po en mladič, tovrstna gnezdenja pa so bila pri nas ugotovljena pri Dražgošah leta 1995, pri Cerkniškem jezeru in pri Šentjurju leta 2007, v letu 2010 pa v Ospu, Polhovem Gradcu in pri Litiji [LORGER, E. & KOZINC, B. (2010): *Gea* 20 (avgust): 36-39].
foto: Aleš Jagodnik

Žerjav (*Grus grus*)

Najmanj 23 dni sta se januarja 2010 dve ptici zadrževali na ravninah ob reki Radulji, kar je doslej najdaljše zadrževanje teh selivskih ptic na enem mestu pri nas [VIDMAR, J. (2010): *Acrocephalus* 31 (144): 61].
izvirni foto: Dragana Stanojević

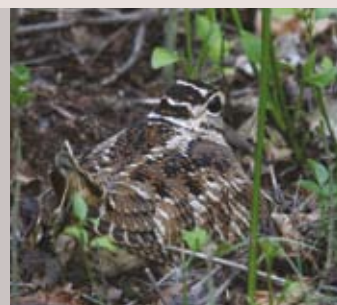
Dular (*Charadrius morinellus*)

V aprilu 2011 je bil ta pri nas redki
deževnik opazovan na Nanosu [Foto-
narava: [http://galerija.foto-narava.com/
displayimage.php?pos=41201](http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?pos=41201)].
foto: Milan Cerar

Sloka (*Scolopax rusticola*)

Je morda sloka v aprilu 2011 na Krasu
celo prvič dokumentirano gnezdila?
[Foto-narava: [http://galerija.foto-narava.
com/displayimage.php?pos=41139](http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?pos=41139)].
izvirni foto: Simon Kovačič

Navadna čigra (*Sterna hirundo*)

Aprila 2011 je bila v Sečoveljskih solinah
opazovana ptica, ki je bila leta 2003
kot mladič obročkana prav v Sečovljah
in je bila torej že v svojem devetem
koledarskem letu [portal Krajski park
Sečoveljske soline: [http://www.kpss.si/si/
novice/zanimiva-opazovanja/navadne-
cigre-so-ze-nazaj](http://www.kpss.si/si/novice/zanimiva-opazovanja/navadne-cigre-so-ze-nazaj)].
foto: Darinka Mladenovič

Mala uharica (*Asio otus*)

Na Ljubljanskem barju je bilo med letoma
1997 in 2000 ugotovljeno, da do prve zime
preživi manj kot polovica vseh mladih sov,
večina pa jih pogine zaradi plenjenja in
izstradanosti [TOME, D. (2011): *Bird Study*
58: 193-199].
foto: Ivo A. Božič

Kratkoprsti škrjanček

(*Calandrella brachydactyla*)

Ta redki škrjanec je bil tokrat
opazovan maja 2011 v Vrbinu pri
Krškem [Foto-narava: [http://galerija.
foto-narava.com/displayimage.
php?album=search&cat=0&pos=0](http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?album=search&cat=0&pos=0)].
izvirni foto: Aleš Likar

Rjava cipa (*Anthus campestris*)

V aprilu 2010 se je zadrževala pri vodnem
zadrževalniku Medvedce, čeprav gre
predvsem za ptico južnega kraškega sveta
[PLOJ, A. & BASLE, T. (2010): *Acrocephalus* 31
(144): 64].
izvirni foto: Tilén Basle

Pogoreleček X šmarnica (*Phoenicurus
phoenicurus X ochruros*)

V Godoviču pri Idriji je v letu 2007
gnezdil par, v katerem je bil samec
križanec med šmarnico in pogorelečkom,
uspešno speljani mladiči pa so bili na las
podobni šmarnicam [GROŠELJ, P. (2011):
Proteus 73 (5): 217-226].
izvirni foto: Dejan Grohar

Grmovščica (*Phylloscopus sibilatrix*)

Izjemno visoko, na kar 1684 m nadmorske
višine, se je avgusta 2010 ena ptica selila
prek Krvavca [ŠERE, D. (2010): *Acrocephalus*
31 (144): 65].
izvirni foto: Dare Šere

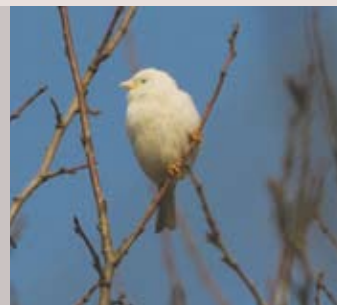
Siva vrana (*Corvus cornix*)

Kot gnezdilka urbanih okolij je bila vrsta
poznana že v antiki in srednjem veku,
iz mest pa je izginila v 18. in 19. stoletju;
ponovno naseljevanje mest se je pričelo
že konec 19. stoletja, pri nas intenzivneje
v 80-ih letih 20. stoletja in traja še danes
[VREZEC, A. (2010): *Annales, Ser. hist. nat.* 20
(2): 131-140].
foto: Dare Fekonja

Poljski vrabec (*Passer montanus*)

Januarja 2011 se je v Zabukovju pri Mirni
v jati poljskih vrabcev zadrževal tudi
skoraj popolnoma bel levčistični vrabec,
ki naj bi se tod potikal že zadnja tri leta
[MIHELČ, T. (pisno): skupina lsdopps
(26.1.2011)].
izvirni foto: Jani Vidmar

Snežni strnad (*Plectrophenax nivalis*)

Januarja 2011 so se po Ljubljanskem
barju potikali kar štirje osebki [Foto-
narava: [http://galerija.foto-narava.com/
displayimage.php?pos=39038](http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?pos=39038)].
izvirni foto: Dare Fekonja

Mali strnad (*Emberiza pusilla*)

Oktober 2009 je bil v Sloveniji, natančneje
v Vonažu pri Rogaški Slatini, ponovno
ujet in obročkan mali strnad, ki je pri nas
le redko opazovana in večinoma le v mrežo
ujeta vrsta [VREŠ, I. (2010): *Acrocephalus* 31
(144): 66].
foto: Richard Stead

1

1: Ptice iz družine vranov (Corvidae), na sliki so srake (*Pica pica*), odlikuje velika iznajdljivost in prilagodljivost, zato ni presenetljivo, da jim je uspelo naseliti najrazličnejša okolja na kopnem. Med njimi so se uspešno privadile tudi na sobivanje z ljudmi v urbanih naseljih, kar se je posrečilo le malo ptičjim vrstam.
foto: Dare Fekonja

»Ena najtežjih preizkušenj za vrano, krokarja, volka ali človeka je, da se počuti samega in ločenega od svojega rodu. Čut za pripadnost je eno najbolj univerzalnih čustev,« je nekoč zapisal Lawrence Kilham (1910-2000), ameriški ornitolog.

Družabnost nedvomno sodi med opaznejše lastnosti ptic iz družine vranov (Corvidae). A kaj tiči v potrebi po združevanju pri vranah, kavkah, srakah, krokarjih, šojah ... ? Je to res čut za pripadnost, podoben človekovemu? Ali vsaj volčjemu? Na to pravzaprav še nimamo odgovora, a ravno vrani v novem času postavljajo na glavo dolgo utrjeno prepričanje o tem, da je narava s čustvi in razumom obdarila le človeka in morda še nekatere višje razvite sesalce. Vendar četudi pustimo ob strani primerjavo s človekom in drugimi sesalci, je družabnost vranov nedvomno več kot le naključno zbiranje na kraju, primernem za prehranjevanje, prenočevanje ali gnezdenje.

Vrani Slovenije

// Urša Koce

In kaj družabnost pomeni? Pri opazovanju skupin različnih vrst vranov so raziskovalci odkrili nekatere prav osupljive stvari. Vrani se pravzaprav v marsičem vedejo podobno kot ljudje. Pomagajo si pri iskanju hrane in se obveščajo o prehranskih virih, ki jih je vredno izkoristiti. Člani gnezdeče kolonije ali »soseske« se med seboj opozarjajo na nevarnosti, zlasti na plenilce in lovce, pri čemer po tipu alarma prepoznajo vrsto in stopnjo nevarnosti in se skladno s tem odzovejo. Mladi osebkovi se igrajo družabne igre, podobne otroškim, pri igri pa si pridobivajo spretnosti, ki jim omogočajo preživetje, ter vzpostavljajo in utrjujejo svoj družbeni položaj. Druženje mladih je tudi priložnost za razkazovanje in iskanje partnerja, ki je večinoma pridobitev za vse življenje. Osebkovi, ki niso našli svojega partnerja, pomagajo gnezdečim parom, največkrat svojim staršem, pri vzreji mladičev. Verjetno se nekatere vrste celo pogovarjajo. Najgovornejši so krokariji (*Corvus corax*), ki tvorijo več deset različnih zlogov, domnevno s specifičnim pomenom, kar je primerljivo z besedami v človeškem jeziku.

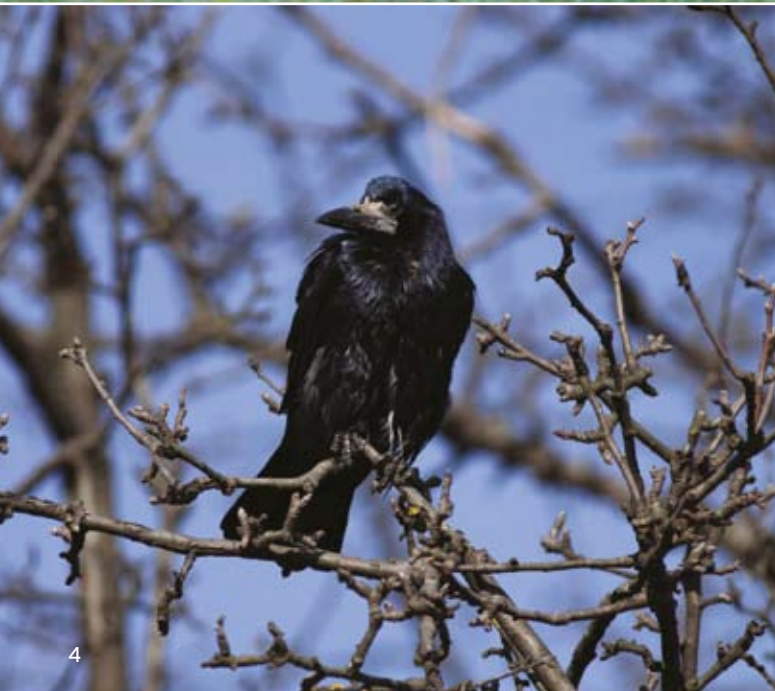
Številne družabne živali so zelo inteligentne in to drži tudi za vrste iz družine vranov. Vrani po miselnih sposobnostih prekašajo skoraj vse ptice – z njimi se lahko kosajo le papige. Še celo več kot to: čeprav mislijo s precej drugačnimi možgani kot sesalci, se je izkazalo, da so pametnejši celo od večine primatov. Predel ptičjih možganov, ki ima pri miselnih procesih podobno vlogo kot pri sesalcih možganska skorja, se imenuje hiperstriatum. Leži v sprednjem delu možganov in je pri vranih še posebno razvit. Večji ko je hiperstriatum, bolje se ptice odrežejo na testih inteligence. Med vrani blestijo predvsem vrane, krokariji in srake. Odlikujejo jih hitro učenje, odličen spomin, inovativnost, radovednost. In prav te lastnosti jim omogočajo hitro odzivanje na spremenljive razmere v okolju, v čemer tiči tudi skrivnost njihovega uspeha.

Na račun svoje uspešnosti (številčnih populacij) in vedenja pa so si nekatere vrste, zlasti vrane (*Corvus* sp.), krokariji, srake (*Pica pica*) in šoje (*Garrulus glandarius*), nakopale neodobravanje s strani še ene uspešne vrste na tem planetu – človeka. Skozi zgodovino so bile preganjane na različne načine in različno intenzivno, v Evropi zlasti močno od sredine 17. do začetka 20. stoletja, kar je tudi botrovalo upadu njihovih populacij. Streljanje v gnezda, njihovo razdiranje in nastavljanje zastrupljenih kokošjih jajc so bile tedaj splošno sprejete metode za »zatiranje« vranov. Razlogi za preganjanje so povezani zlasti z njihovim oportunističnim načinom prehranjevanja. Človeku ne diši, kadar se lotijo njegovih posevkov in pridelkov (»škodljivci«), če plenijo gnezda drugih ptic, zlasti manjših in bolj priljubljenih pevk (»roparice«), ko v iskanju užitnih odpadkov razmetavajo smetnjake (»vandali«) in hrano izmikajo domačim živalim (»tatic«). Zaloteni pri prehranjevanju na pašnikih s poginulo drobnico so si ustvarili sloves »ubijalcev« ovac in jagnjet. Vendar pa v preteklosti te vrste niso bile

vedno in povsod preganjane. V nekaterih družbah in kulturah so bile pozitivno sprejete, kakšna vrsta celo strogo zaščitena, predvsem tam, kjer so v njih bolj kot nepridiprave prepoznali zlasti pomočnike. Spoštovanje so uživale tam, kjer so kmetje vedeli, da na obdelovalnih površinah poberejo mnogo nevretenčarjev in tako uravnavajo njihove populacije, da ne povzročajo škode na posevkih in pridelkih. Bili so prepričani, da to odtehta škodo, ki jim jo povzročijo same. Pastirji so na pašnikih opazili, da se lotevajo predvsem mrtvih in obnemoglih živali ter ostankov skota in tako preprečujejo razširjanje bolezni. V mestih so v časih pred komunalno ureditvijo skrbeli za red in čistočo, saj so pospravili gomile organskih odpadkov in mrhovine, danes pa so podobna pomoč cestnim službam. V sodobnem času vemo, da je plenjenje pomemben proces v naravi, ki pripomore k vitalnejšim populacijam plenjenih vrst in le v izjemnih okoliščinah povzroča izumrtje kakšne od njih. Ni znano, da bi bila kakšna vrsta ptic ogrožena zaradi plenjenja s strani vranov!

Njihova prehrana je torej zelo raznolika in se znatno spreminja v teku leta. V poletnem času so za večino pri nas živečih vrst najpomembnejši talni nevretenčarji, s katerimi pretežno hranijo tudi mladiče. V jesenskem času pomen pridobijo zlasti plodovi in semena. Še posebno pri krokarju dobršen del prehrane sestavlja mrhovina. Ptičji mladiči in jajca, drugi manjši vretenčarji in gospodinjski odpadki se na jedilniku vranov znajdejo priložnostno in so bolj kot ne le dodatek k njihovi prehrani.

Svetovna zaloga vranov danes šteje 121 vrst. Družina je razširjena po vsem svetu, razen na Antarktiki in Novi Zelandiji. Njeni prvi predstavniki, predniki današnjih vranov, so se na obličju Zemlje pojavili v srednjem miocenu, pred 17 milijoni let. Vrani spadajo med ptice pevke (Passeriformes), ki jim je skupno to, da imajo izjemno dobro razvit sirinks (pevski organ), kar jim omogoča tvorjenje kompleksnih glasov. Njihovi najbližji sorodniki so rajčice (Paradisaeidae), avstralski lončarji (Struthideidae) in srakoperji (Laniidae). V Sloveniji živi in tudi gnezdi deset vrst vranov: krokariji, siva in črna vrana, poljska vrana, kavka (pravi vrani), sraka (holarktične srake), šoja (šoje starega sveta), krekovti (krekovti) ter planinska kavka in planinska vrana (planinske vrane). Vsi pri nas gnezdeči vrani so stalnice, negnezdeči osebkovi se pogosto klatijo naokrog. K nam pa redno ali občasno prihajajo nekatere vrste s severa in severovzhoda. Večina vrst severne poloble je črnih ali vsaj temnih barv, številne tropske vrste pa bi prej oklicale za papige kakor za vrane. Spola se pri veliki večini vrst po perju ne ločita, obarvanost se med sezonami ne razlikuje. Dober razpoznavni znak naših vrst je oglašanje. Zaradi črnih barv in raskavega oglašanja, a tudi načina življenja, se krokariji, vrane in srake številnim ljudem zdijo odurne (korvofobija). Od tod tudi precej močno zakoreninjeno prepričanje, da jih je preveč in da so njihove populacije potrebne uravnavanja. In ker ima vsaka palica dva konca, tudi kor-

vofobi na našem planetu niso sami. Družbo jim delajo korvofili, ki so vranom še posebej naklonjeni. Tako kot v marsikateri stari kulturi tudi med člani naše družbe vrani žanjejo navdušenje zlasti zaradi svojih izjemnih inteligenčnih sposobnosti in zanimivega vedenja.

Siva vrana (*Corvus cornix*)

Razpoznavni znaki: Trup je pepelasto siv, glava, peruti in oprsje so črni. V območju pojavljanja črne vrane (*Corvus corone*) se pojavljajo križanci, ki imajo v perju različne deleže sive barve.

Življenjski prostor in navade: Naseljuje raznolike habitate: odprto kulturno krajino z večjimi in manjšimi skupinami dreves, parke, velike vrtove in dobrave. Gnezdi solitarno, pari so teritorialni, le izjemoma je na enem drevesu več kot eno gnezdo. Mladi in negnezdeči osebki se združujejo v jate, ki se jim pri prenočevanju zunaj gnezditvenega obdobja pridružijo tudi teritorialni osebki.

Pojavljanje v Sloveniji: Siva vrana je razširjena po vsej Sloveniji, gnezdeča populacija je ocenjena na 8.000–12.000 parov.

Zanimivosti: V njihovi navadi je, da z višine mečejo na tla orehe in školjke in tako pridejo do užitne vsebine. Sive vrane so bile opazovane pri lovu rib z vabo – kosom kruha. Njihova priljubljena prostočasna dejavnost je gunganje na telegrafskih žicah z navzdol obrnjeno glavo.

Črna vrana (*Corvus corone*)

Razpoznavni znaki: Po vsem telesu je črna, sicer pa se ne razlikuje od sive vrane.

Življenjski prostor in navade: Enako kot pri sivi vrani.

Pojavljanje v Sloveniji: Naseljuje severozahodno in severovzhodno Slovenijo, posamezni osebki pa so bili opaženi tudi drugod po Sloveniji. Pri nas gnezdi nekaj deset parov.

Zanimivosti: Črna vrana je razširjena v zahodni Evropi, siva v vzhodni. Območji poselitve se prekrivata v ozkem, nekaj deset kilometrskem pasu, ki poteka tudi prek severne Slovenije. V območju prekrivanja med vrstama prihaja do križanja, križanci so plodni.

Poljska vrana (*Corvus frugilegus*)

Razpoznavni znaki: Telo je v celoti črno. Obrazni del in baza kljuna sta pri odraslih osebkih gola in svetla. Mladi osebki, ki imajo bazo kljuna poraščeno, so zamenljivi s črno vrano, a je njihovo teme višje in bolj stožčaste oblike, perje na nogah je ohlapnejše (»hlače«).

Življenjski prostor in navade: Življenjski prostor poljskih vran je zlasti kulturna krajina, ponekod naseljujejo tudi mestne parke. Gnezdi v kolonijah na drevesih, kjer so v bližini odprte površine za prehranjevanje.

Pojavljanje v Sloveniji: V začetku 20. stoletja pri nas ni bilo znanih gnezdečih kolonij poljskih vran. V 80. letih sta bili pri nas znani dve gnezdeči koloniji z nekaj deset pari (Petišovci pri Lendavi in Čatež pri Brežicah), ena kolonija tik ob meji s Hrvaško (Virje pri Ormožu) ter nekaj drugih domnevnih gnezdišč, zlasti v vzhodni Sloveniji. V letu 1990 so domačini Petišovcev v prepričanju, da gre za škodljivce, zastrupili takrat zadnjo gnezdečo kolonijo poljskih vran v Sloveniji in njihova gnezda z dreves sklatili z vodnimi curki. Leta 2004 je bila pri Krškem odkrita nova kolonija. Na tej lokaciji je danes ni več, manjša kolonija pa je bila to pomlad opažena v Brežicah. Jeseni k nam z vzhoda in severa priletijo jate več tisoč osebkov. Del jih ostane pri nas, zlasti v severovzhodni Sloveniji, kjer prezimijo in se klatijo naokrog v mešanih jatah s kavkami in sivimi vranami. Druge odletijo naprej proti zahodu, prek meja Slovenije.

Zanimivosti: Vez med partnerjema je zelo močna in ptice se zadržujejo v parih celo na skupinskih prenočiščih. Na zimskih prenočiščih se jim pogosto pridružijo drugi vrani, denimo kavke, sive vrane in krokarji. Drugod po Evropi opuščena gnezda poljskih vran zasedajo nekateri sokoli, denimo navadna (*Falco tinnunculus*) in rdečenoga postovka (*F. vespertinus*). Slednja je nanje še posebej tesno vezana.

Krokar (*Corvus corax*)

Razpoznavni znaki: Telo je v celoti črno, razprt rep ima široko kopjasto obliko.

2: Črna (*Corvus corone*) in siva vrana (*C. cornix*)
foto: Dare Fekonja

3: Križanec med sivo in črno vrano
foto: Yvonne Christ

4: Poljska vrana (*Corvus frugilegus*)
foto: Dejan Bordjan

5: Krokar (*Corvus corax*)
foto: Miha Krofel

6: Kavka (*Corvus monedula*)
foto: Borut Rubinič

7: Sraka (*Pica pica*)
foto: Matej Vranič

8: Šoja (*Garrulus glandarius*)
foto: Matej Vranič

9

9: Krekovt
(*Nucifraga*
caryocatactes)
foto: Peter Strgar

10: Planinska
kavka (*Pyrrhocorax*
graculus)
foto: Jani Vidmar

11: Planinska
vrana (*Pyrrhocorax*
pyrrhocorax)
foto: Borut Rubinič

10

Življenjski prostor in navade: Gnezdi predvsem v sredogorju v skalnih stenah, a tudi v kamnolomih in rečnih soteskah. Gnezdo je običajno na skalni polici, včasih tudi na drevesu. Mladi in neteritorialni krokarji se združujejo v večje skupine, ki se klatijo naokrog. Pogosto se prehranjujejo na smetiščih. Pari ostanejo na teritorijih vse leto, njihovi domači okoliši so veliki in zavzemajo tudi do več deset kvadratnih kilometrov. Mrhovina zavzema najpomembnejši del njegove prehrane.

Pojavljanje v Sloveniji: Je dokaj redka vrsta, čeprav njegova populacija v zadnjih desetletjih narašča in je ocenjena na 1.000-1.500 gnezdečih parov. V letu 2008 je bila prvič ocenjena tudi populacija neteritorialnih krokerjev v Sloveniji, in sicer na 3.400-6.400 osebkov. V Sloveniji opazovane jate štejejo do 170 osebkov.

Zanimivosti: Krokro je drugi največji predstavnik družine vranov in ptic pevka nasploh. V letu 1995 je bila zabeležena izjemna zimska gnezditve para v steni na Meljskem Hribu nad Dravo v Mariboru. Jajca so bila izležena v začetku novembra, prvi od štirih uspešno speljanih mladičev pa je poletel na novo leto 1996.

Kavka (*Corvus monedula*)

Razpoznavni znaki: Telo je črno, naša podvrsta ima na zatilju siv nadih. Oči so sinje modre barve.

Življenjski prostor in navade: Prebivajo v mestni, obmestni in kulturni krajini. Gnezdiijo kolonijsko v pečinah, razvalinah, stavbah, redkeje v drevesnih duplih. Zlasti v poletnem času za prehranjevanje potrebujejo odprto kulturno krajino, kjer pobirajo predvsem talne nevretenčarje.

Pojavljanje v Sloveniji: Danes ni več tako pogosta kot nekdanj, gnezdi pa v SV Sloveniji, v osrednji Sloveniji od Gorenjske do Dolenjske, v Z Sloveniji od Nove Gorice do Sečovelj, ter v pasu od Krasa do Kočevskega. Populacija kavk v Sloveniji v zadnjih desetletjih močno upada, najverjetneje zaradi pomanjkanja primernih gnezdišč na račun obnove ali uničevanja starih stavb. Leta 1995 je bila ocenjena na 3.000-5.000 gnezdečih parov.

Zanimivosti: Kavke so stalno družabne ptice, ki gnezdiijo, se prehranjujejo in prenočujejo v skupinah. Negnezdeči osebk v koloniji pomagajo gnezdečim parom pri vzgoji mladičev. V Prekmurju je znanih nekaj manjših kolonij kavk, ki gnezdiijo v drevesnih duplih. Gnezditveni uspeh parov v večjih kolonijah je večji kakor gnezditveni uspeh parov v manjših kolonijah. Največja znana kolonija pri nas je gnezdiila v soteski Save nad Trbojami, po dvigu vodne gladine ob zajeztvi Mavčiče pa se je kolonija razselila.

Sraka (*Pica pica*)

Razpoznavni znaki: Perje je belo in črno s kovinskim nadihom, rep je razmeroma dolg.

Življenjski prostor in navade: Odprta krajina s posameznimi visokimi drevesi ali skupinami dreves, ki jih uporabljajo za gnezdenje, gozdni rob, parki, nasadi, sadovnjaki. Zlasti v zadnjih desetletjih je zelo pogosta na obrobjih mest in večjih naselij.

Pojavljanje v Sloveniji: Stalnica, pogosto razširjena, populacija je ocenjena na 8.000-12.000 gnezdečih parov. Ni je v goratih predelih, strnjenih gozdnih območjih in na dobršnem delu Krasa.

Zanimivosti: Gnezdo je prekrito z neurejenim spletom vej, kar otežuje dostop plenilcem. Ta struktura gnezda je posebnost med našimi vrani, od tod pa izhaja primerjava neurejene pričeske s sračjim gnezdom. Mladi osebk se klatijo in združujejo v jate. Odrasli osebk so teritorialni vse leto, pozimi pa se pri prenočevanju pridružijo jatam neteritorialnih osebkov. V preteklosti, zlasti na začetku 20. stoletja, je bila ena najbolj preganjanih vrst vranov pri nas. Sraka je edina neselska vrsta, ki v ogledalu prepozna samo sebe.

Šoja (*Garrulus glandarius*)

Razpoznavni znaki: Nezamenljiva in najbolj pisana med našimi vrani. Telo je pretežno svetlo rjavo. Peruti so pretežno črne, z belo liso in modrimi krovnimi peresi. Rep je črn, trtica bela in vidna v letu. Teme je črno progasto, na licu ima črn »brk«. Kljun je relativno kratek.

11

Življenjski prostor in navade: Gnezdi solitarno in skrivno v listnatih in mešanih gozdovih, logih in bogato razvitih živih mejah v kulturni krajini. V njeni prehrani prevladujejo semena in plodovi.

Pojavljanje v Sloveniji: Splošno razširjena, zelo pogosta, le v visokogorju jih ni. Gnezdeča populacija je ena najštevilčnejših med vrani v Sloveniji in je ocenjena na 20.000-30.000 parov.

Zanimivosti: Šoje, ki gnezdiijo pri nas, so stalnice in zlasti v času gnezdenja zelo neopazne. V jeseni k nam s severa in vzhoda priletijo jate (invazivna selitev), ki štejejo tudi po več deset osebkov, ustavljajo se v gozdovih, kjer je bogat obrod želoda. Naivnost teh osebkov so v preteklosti izkoriščali šojarji (lovci na šoje), ki so jih privabljali z glasovi drugih ptic in lovili na limanice. Pozimi se posamezne šoje pojavijo tudi v mestnih parkih in na krmilnicah. Šoje pogosto oponašajo druge vrste ptic in živali, pa tudi druge zvoke, ki jih slišijo v svojem okolju. Modrina krovnih peres v perutih je posledica mikrostrukture peres in ne pigmentacije.

Krekovt (*Nucifraga caryocatactes*)

Razpoznavni znaki: Telo je temno rjavo z izrazitimi belimi pegami, podrepno perje je belo.

Življenjski prostor in navade: Prebiva v gorskih mešanih gozdovih s smreko ali jelko. Večinska prehrana so lešniki, hrani se tudi s smrekovimi in jelovimi semeni ter različnimi plodovi. Druga vrsta hrane, značilna za ostale vrste vranov, je pri krekovtu le manjši prehranski dodatek.

Pojavljanje v Sloveniji: Je redek gnezdilec, vezan zlasti na iglaste gozdove. Naseljuje Alpe, Pohorje, okolico Lisce, gozdnate kraške planote in kočevske gozdove. Populacija šteje približno 2.000-3.000 gnezdečih parov. Je ledenodobni relikv, kar pomeni, da so po umiku zadnje ledene dobe in s tem iglastih gozdov v višje in bolj severno ležeče predele pri nas ostali le še na višje ležečih otokih.

Zanimivosti: Krekovti se zunaj gnezditvenega obdobja klatijo naokrog po nižje ležečih predelih. Jeseni nabirajo lešnike. Dnevni poleti sežejo tudi do 15 km od gnezdišča. Občasno se krekovti s severa Evrope pozimi

zaradi pomanjkanja hrane v večjem številu priselijo v naše kraje (invazivne selitve). Severna sibirski podvrsta (*N. c. macrorhynchos*) ima daljši in tanjši kljun in se pri nas po dosedanjem vedenju pojavlja zelo redko. Krekovti na severu gnezdiijo v borovih gozdovih in se hranijo zlasti s semeni borov, pri nas živeča podvrsta (*N. c. caryocatactes*) pa ima zaradi prehranjevanja z lešniki debelejši kljun z grebenom na notranjem robu ob bazi.

Planinska kavka (*Pyrrhonorax graculus*)

Razpoznavni znaki: Telo je črno, kljun rumen, noge oranžne.

Življenjski prostor in navade: Prebiva v visokogorju nad gozdno mejo. Je gnezdilka skalnih razpok, od prodora urbanizacije v visokogorje pa zavetje za gnezditve najde tudi v stavbah in drugi infrastrukturi. Pozimi v jatah po nekaj deset osebkov dnevno poletavajo v doline, kjer se prehranjujejo, vendar ne več kot 20 km od gnezdišča. Znano je, da se planinske kavke jeseni priselijo v Kranjsko Goro in Mojstrano in v dolini ostanejo vso zimo. V gorskem svetu, ki ga stalno nasekuje človek, so te dnevne selitve manj pogoste, saj tam dobe dovolj hrane.

Pojavljanje v Sloveniji: Razširjena je v alpskem visokogorju, gnezdi 800-1.200 parov.

Zanimivosti: Je ena najvišje gnezdečih vrst pri nas in zelo zaupljiva ptica, ki se brez zadržkov približa plincem, navajena, da jo hranijo.

Planinska vrana (*Pyrrhonorax pyrrhonorax*)

Razpoznavni znaki: Nekoliko večja od planinske kavke, kljun ima rdeč, daljši in srpasto zavrt.

Življenjski prostor in navade: Skalovit gorski svet in gorski pašniki s kratko travno rušo. Pozimi se pomakne nižje v doline, vendar redko pod gozdno mejo. Je stalno družabna ptica, gnezdeči osebki se pogosto pridružujejo jatam negnezdečih. Pari branijo teritorij okrog gnezda. Vse leto ostanejo skupaj, tudi člani družine se v prehranjevalnih jatah zadržujejo drug ob drugem.

Pojavljanje v Sloveniji: V Sloveniji je bila doslej opazovana dvakrat, nepotrjeno pa celo večkrat. Prvič sta bili dve ptici opazovani spomladi leta 1933 na Kredarici. Drugo opazovanje je iz leta 1955, ko je Sergej D. Matvejev opazoval par v stenah Tičarice. Oskrbnik doma na Kredarici mu je tedaj poročal o nekaj osebkih, za katere je domneval, da so samci planinskih kavk, ker so bili večji in so imeli rdeče kljune. V istem letu so meteorologi s Kredarice »rdečekkljune ptice« videvali vso zimo. Nekajkrat je bila opazovana tudi na sosednjem avstrijskem Koroškem. ●

VIRI

- GEISTER, I. (1995): Ornitološki atlas Slovenije. – DZS, Ljubljana.
- SOVINČ, A. (1994): Zimski ornitološki atlas Slovenije. – Tehniška založba Slovenije, Ljubljana.
- MADGE, S. & BURN, H. (1994): Crows and Jays. – Houghton Mifflin Company, Boston.
- SAVAGE, C. (1995): Bird Brains. – Sierra Club Books, San Francisco.
- HUDOKLIN, A. (2008): Poljska vrana. – *Svet ptic* 14 (1), 22-23.
- VREZEC, A., DENAC, D. & TOME, D. (2009): Krokav *Corvus corax* na ozemlju Slovenije in bližnje okolice: analiza pojavljanja od pleistocena do danes ter odnos človeka do vrste. – *Scopolia* 66, 1-63.

Bali in nepozabni prizori tisočglavih jat čapelj

// Borut Kumar

Površina: 5.561 km²

Najvišji vrh: Agung 3014 m (do leta 1963 pa 3142m)

Št. prebivalcev: 3,9 milijona (2010)

Št. vrst ptic: 313 (Strange, 2001)

Podnebje: tropsko, maj - september suho, oktober - april vlažno

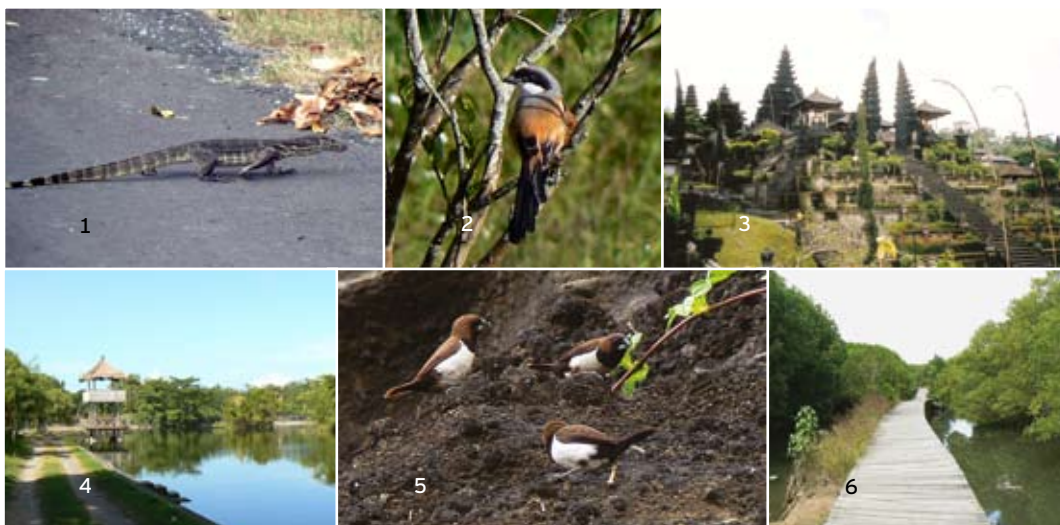
Endemita Balijskega: balijski škorec (*Leucopsar rothschildi*), rižev ščinkavec (*Padda oryzivora*; endemit Jave in Balijskega)

Endemiti Indonezije: *Falco moluccensis*, viličasta kokoš (*Gallus varius*), *Ptilinopus cinctus*, *Loriculus pusillus*, *Halcyon cyanoventeris*, *Alcedo coerulescens*, *Lalage sueurii*, *Pycnonotus bimaculatus*, *Prinia familiaris*, *Orthotomus sepium*, *Seicercus grammiceps*, *Dicaeum sanguinolentum*, *Lonchura leucogastroides*, Rothschildov škorec (*Sturnus melanopterus*)

Endemiti sundske subregije: progasta grlica (*Geopelia striata*), *Phaenicophaeus curvirostris*, *Myiophonus glaucinus*, *Lonchura maja*

Nekatere živali
javanski makak (*Macaca fascicularis*), skink vrste *Mabuya multifasciata*, belolični drevesni gad (*Cryptelytrops albolabris*), mrežasti piton (*Python reticulatus*), pljuvačica kobra (*Naja sputatrix*), *Bungarus candidus*, kraljeva kobra (*Ophiophagus hannah*)

Nekatere rastline: gumovec (*Ficus elastica*), *Alstonia scholaris*, *Allamanda cathartica*, *Bougainvillea* sp., *Delonix regia*, kananga (*Cananga odorata*), usodnik vrste *Clerodendrum paniculatum*, spreminjevalka (*Lantana camara*), helikonija (*Heliconia* sp.), obločvetna gomfrena (*Gomphrena globosa*), *Mussaenda* sp., *Nicolaia elatior*, tolsti adenij (*Adenium obesum*)

Kot eden od 17.508 otokov, kolikor jih premore Indonezija, bi Bali s svojo površino 5.561 km² pokrila dobro četrtino površine Slovenije. A navkljub svoji majhnosti in prenaseljenosti (prebivalcev ima skoraj štiri milijone) se lahko pohvali z zelo bogato favno, predvsem ptičjo. Na tako majhnem otoku je moč prek leta opazovati okoli 313 vrst ptic.

Marsikdo si indonezijski otok Bali predstavlja kot klasično tropsko destinacijo z mednarodnimi hoteli, peščenimi plažami ipd., kar pa drži le deloma. Večina turistov, ki je obiskala ta otok, se je ustavila v obmorskih turističnih kompleksih in mogoče obiskala še kakšno zanimivost v notranjosti otoka. Le redki pa so zašli z ustaljenih turističnih poti in spoznali pravo dušo in naravo tega otoka, pravo lepoto tega raja.

Zemljevid: Uporabljen z dovoljenjem »The General Libraries, The University of Texas at Austin«.

1: Plazilski orjak *Varanus salvator* zraste do enega metra in pol.

2: Orientalni srakoper (*Lanius schach*)

3: Tempelj Besakih je največji hindujski tempelj na Baliju.

4: Čistilna naprava v Nusa Dua je prava paša za oči ornitologov.

5: Javanski galebček (*Lonchura leucogastroides*)

6: Mangrovijski park, zavarovano območje na otoku.

7: Riževa polja s palmami in sadovnjaki se raztezajo po celem otoku.

foto: vse Borut Kumar

8

9

8: Na Baliju živijo različne vrste vodomcev, med katerimi je najpogostejša *Halcyon cyanoventris*, ki je tudi indonezijski endemit.

9: Kaldera Bratan je za ljubitelje ptic še posebej zanimiva. To je ovalna depresija, ki leži v osrednjem delu gorskega sveta, na njenem dnu pa so tri čudovita jezera in naokrog visoki vršaci.

foto: obe Borut Kumar

Kaldera Bratan – gorski raj za ptice

Otok Bali je nastal kot posledica delovanja ognjenikov. Ti so ustvarili edinstveno pokrajino, impresivne gore ter dve kalderi. Ena od teh je za ljubitelje ptic še posebej zanimiva: kaldera Bratan. To je ovalna depresija, ki leži v osrednjem delu gorskega sveta. Na dnu kaldere so na višini približno 1.200 metrov tri čudovita jezera, naokrog pa vršaci, visoki okoli 2.000 m. Značilnost območja so tudi občutno nižje temperature (12 do 25°C), ohranjeni življenjski prostori ter redkejša poseljenost.

Za ljubitelje ptic je tu najbolj dostopen botanični vrt v vasici Bedugul. Med sprehajanjem po tem čudovitem kraju je moč v nekaj urah opazovati vsaj 50 vrst ptic, med katerimi prevladujejo razni bulbuli, grlice, detli, munje, kukavice, pa tudi kakšen drongo (*Dicrurus* sp.) se najde. Če koga muči domotožje, bo vesel tudi velike sinice (*Parus major*) in poljskega vrabca (*Passer montanus*), slednjih mrgoli vsepovsod po otoku. Bedugul in okoliške vasice so še pred leti veljale za območje, ki do ptic ni prijazno, saj so domačini ptice lovili ter prodajali. To se je na srečo spremenilo predvsem po zaslugi naravovarstvenikov, osveščenosti verskih veljakov ter razvoja ekoturizma. Po kletkah je še mogoče videti redkejša vrste, a je tega iz leta v leto manj. Nastajajo društva ter vaške skupine, ki se odločno bojujejo proti ujetništvu ptic ter uničevanju narave.

Na območju kaldere so za ogled zanimiva tri večja jezera ter tropski gozdovi, kjer ptic ne manjka. Sprehodi po neoznačenih poteh so polni presenečenj tako na tleh (viličasta kokoš (*Gallus varius*), tekačica vrste *Turnix suscitator*) kot na nebu (ujede). Tu je tudi veliko vodomcev, orientalskih srakoperjev (*Lanius schach*), brškink (*Cisticola juncidis*) ... Ker je na območju veliko

poti, je zelo priporočljivo najeti vodnika, saj je le tako mogoče priti do edinstvenih lokacij, za katere masovni turizem niti slišal še ni. Vodnika dobite ob jezeru Bratan v vasi Bedugul (eden od njih se imenuje Ram in se kar dobro spozna na ptice). Z njegovo pomočjo je moč priti v neobljudene kraje, kjer poleg naravnih lepot lahko opazujemo marsikatero redkejšo vrsto, npr. škrlatnega rdečkarja (*Pericrocotus flammeus*), črnega prosnika (*Saxicola caprata*) ... Ko je pri nas zima, pri njih pa večnoma oblačno in deževno vreme, se ob jezerih zadržuje veliko vodnih ptic, ki prihajajo na prezimovanje iz Severne Azije.

Mangrovijski park in varovanje narave

Tudi Bali se lahko pohvali z zavarovanimi območji narave. Med njimi je najbolj znan Taman Nasional Bali Barat (West Bali National Park), ustanovljen z namenom varovanja endemičnega balijskega škorca (*Leucopsar rothschildi*) ter drugih živali in edinstvenega območja. Poleg tega parka je na otoku varovanih še nekaj naravnih ter opičjih »svetišč«, namenjenih predvsem varovanju populacij balijskih makakov.

Med novejša zavarovana območja na otoku spada Mangrovijski park, kjer so v zadnjih desetletjih renaturirali širše območje obalnega pasu v bližini glavnega mesta Denpasar. Park, ki leži nedaleč od mondenih turističnih krajev, kot sta Kuta in Sanur, so za javnost odprli leta 2003. Pred desetletji je bilo to območje močno uničeno in skoraj brez mangrov, kar je pripomoglo k močni eroziji obalnega območja. Narava je prisilila ljudi, da območje povrnejo v prvotno stanje, in danes je tu velik park, ki privablja vse več raziskovalcev in ljubiteljev narave z vsega sveta. V parku je za poldrugi kilometer urejenih poti s tablam in opazovalnicami. Tukaj je moč

opazovati vsaj 60 vrst ptic, 30 vrst rakovic, 10 vrst plazilcev, več deset vrst mangrov ...

Sicer pa je Bali nekaj posebnega na področju varovanja narave. K varstvu veliko dobrega prispeva religija, saj je ena izmed zapovedi balijskega hinduizma prav varovanje narave. Nič čudnega torej, če je ta prenaseljeni otok še vedno ves zelen in ima obilo življenja!

Žal so na Baliju vse pogostejši konflikti med tradicionalno kulturo, ki je tesno povezana z naravo, in interesi kapitala (najbolj bodejo v oči mednarodne hotelske verige), ki ne delajo kompromisov, kar se varovanja narave tiče.

Nenavadna ornitološka atrakcija

Nedaleč stran od najbolj luksuznih hotelov na polotoku Nusa Dua se razteza za ljubitelje ptic priljubljeno območje. A ne za vse, ampak le za tiste, ki jim je opazovanje ptic tako pri srcu, da jih ne moti niti neznosni smrad čistilne naprave za fekalije, ki pritekajo iz hotelov. Težko bi kdo pomislil, da bo prav to privabilo raziskovalce in turiste!

Čistilna naprava je sestavljena iz več ločenih bazenov za čiščenje odpadkov. Med temi bazeni so pregrade, večinoma porasle z drevjem, ponekod pa speljane sprehajalne poti za obiskovalce in osebje hotelov. V nekaterih bazenih so še umetni otočki z drevjem, in prav to privablja ptice, saj imajo v tem okolju dobre možnosti za gnezdenje.

Pri vходу je tudi biološka postaja. Od tod se obiskovalcu odpre pogled na bazene, gnezdeče ptice, informativne table z risbami ptic ipd. Tu je pravi kraj za ornitopustolovstvo! Ob nekaterih bazenih tako močno zaudarja, da je težko vzdržati. Prav tako je neprijeten pogled na

vodo ter dejstvo, da okoli bazenov ni zaščitnih ograj, zato se večina obiskovalcev drži cestice, ki pelje ob bazenih. Tudi mostički, ki vodijo na opazovalne stolpe v bazenih, so brez zaščitnih ograj, in tako marsikoga mine volja, da bi se povzpел v opazovalnico.

Tisti, ki je sposoben zdržati ob neprijetnem vonju, je bogato poplačan z opazovanjem 40 vrst ptic. Po podatkih osebja jih tu gnezdi celo več kot 60 vrst, v času naše zime pa ta številka občutno naraste. Med ptičjimi vrstami prevladujejo različne čaplje, vodomci, kormorani, race, čebelarji in lastovke. Večina ptic pevk se zadržuje ob mangrovijskem gozdu na robu čistilne naprave. Ptic je na območju res veliko, tako vrst kot števila, in so poleg vsega še dokaj zaupljive, kar prinaša veliko veselja tudi fotografom.

Petulu - vas tisočerih čapelj

Petulu je majhna vasica pet kilometrov severno od mesta Ubud. Na prvi pogled je tradicionalna balijska vasica, podobna vsem drugim vasem; obdana je z riževimi polji, palmami, sadovnjaki ipd. V prejšnjem stoletju pa je vas postala znana po čapljah, ki tu prenočujejo in gnezdi v velikem številu. Tu je zbrana večina vseh čapelj na otoku, prek 9.000 osebkov.

Čaplje v tej vasi niso od vekomaj. Leta 1965 so iz mokrišč na vzhodu sosednjega otoka Java iz neznanega razloga sem priletele tisočglave jate čapelj in se tu ustalile. Domačini se spominjajo, da so prve priletele popolnoma bele čaplje (male bele čaplje) in »črno krpaste« čaplje (javanske čopaste čaplje), leto pozneje pa še »rjavogrole« (kravje čaplje). Ker so priletele ravno v času, ko je v vaškem templju potekala pomembna verska svečanost, so jih ljudje sprejeli kot božji blagoslov. Enkrat letno

10: Med strupenimi kačami na Baliju lahko opazimo tudi pljuvajočo kobra (*Naja sputatrix*).
foto: Randy Ciueros

11: V vasi Petulu je vsak večer mogoče opazovati tisočglave jate čapelj, ki se v to vasico vračajo na svoja prenočišča.
foto: Borut Kumar

12: Opazovati je mogoče več vrst čapelj, med njimi tudi nekaj srednjih belih čapelj (*Mesophox intermedia*).
foto: Borut Kumar

13

13: Rižev ščinkavec (*Padda oryzivora*) je endemit Jave in Balijskega. foto: Perry van Muster / www.perrywildlifephotography.com

14: Balijski škorec (*Leucopsar rothschildi*) je endemit Balijskega in kritično ogrožena vrsta. foto: Kay Mak

15: Javanski makak (*Macaca fascicularis*) foto: Simona Strgulc Krajšek

zato pripravijo poseben verski obred, imenovan »mendak kokokan« (večini vrst čapelj se lokalno reče *kokokan*, razen javanski čopasti čaplji *blekok*) in takrat za te ptice molijo. Znotraj vaškega templja je tudi posebno mesto, namenjeno daritvam v njihovo čast.

Opazovati je mogoče več vrst čapelj. Najpogostejša je javanska čopasta čaplja (*Ardeola speciosa*), teh je okoli 5.000. Sledijo ji tudi nam dobro znani kravja čaplja (*Bubulcus ibis*) - okoli 2.000 osebkov, in mala bela čaplja (*Egretta garzetta*) - okoli 1.000 osebkov. Med njimi je tudi nekaj srednjih belih čapelj (*Mesophox intermedia*), v času selitve pa tudi druge.

Številna visoka drevesa v vasi zagotavljajo primerna mesta za gnezdenje. Za čaplje se gnezdilna sezona prične s prihodom deževnega obdobja v začetku novembra. Samice proti koncu novembra začno valiti jajca (ponavadi tri jajca na gnezdo), mladiči pa se speljujejo v mesecu marcu.

Kmetje domačini imajo čaplje za blagoslov, saj jim odstranijo večino škodljivcev po poljih. Prav tako so jih veseli ponudniki turizma, saj ptice iz leta v leto v vas privabljajo več turistov. Za varstvo ptic zato skrbijo vaške straže pod vodstvom lokalnega duhovnika.

Po zaslugi teh ptic je vsakodnevno dogajanje v vasi nekaj posebnega. Čaplje se zgodaj zjutraj razpršijo po riževih poljih po vsem otoku in se zvečer v stoglavih jatah vračajo na svoja prenočišča v Petulu. To je prava paša in nepozaben prizor za oči turistov in še bolj ornitologov. Dogajanje se prične okoli pete ure popoldan, ko si prve večje jate zagotovijo najboljša mesta na drevesnih krošnjah. Sledijo vedno večje, tudi več stoglave jate. Žal dogajanje traja le dobro uro. Ob 18. uri se stemni in v

14

letu lahko opazimo le še redke silhuete »zamudnic«. V času priletavanja jat pa tudi pozneje se nihče ne upa sprehajati pod prenatrpanim drevjem, kajti na cesto kar dežujejo iztrebki.

V okolici vasice Petulu in mesteca Ubud je možno opazovati še veliko drugih ptic. Različne vodomce, med katerimi je najpogostejša vrsta *Halcyon cyanoventris*, tkalce, medosese, munije, čebelarje, orientalske srakoperje. Po poljih je zelo pogosta brškinja, okoli šeste ure zjutraj pa se po vsem podeželju razlega čudovito petje bulbulov. Z nekaj sreče lahko vidimo celo riževega ščinkavca (*Padda oryzivora*), kačjega kragulja (*Spilornis cheela*) in celo veliko sinico, ki je bolj blede barve kot naša. V mestecu Ubud že od leta 1990 deluje Bali Bird Club, ki sodeluje z angleško Kraljevo zvezo za zaščito ptic (RSPB) in ga vodita ornitolog Victor Mason in domačinka Sumadi. Večkrat tedensko organizirajo ornitološke izlete v okolici Ubuda pa tudi drugod po otoku. Obisk pri njih se vedno obrestuje. Svetujejo kam, kdaj in kako na opazovanje ptic, saj zelo dobro poznajo lokalno avifauno. Kdor bi želel videti edinega balijskega endemita, kritično ogroženega balijskega škorca, pa se bo moral odpraviti približno 12 km južno od mesta Ubud v Bali Bird Park. Park aktivno sodeluje z inštitucijami, ki se trudijo rešiti endemita pred izumrtjem, v njem pa je mogoče opazovati tudi veliko drugih vrst ptic. ●

PRIPOROČENA LITERATURA:

- MASON, V. & JARVIS, F. (1998): Birds of Bali. – Periplus, Singapore.
- STRANGE, M. (2001): Birds of Indonesia. – Periplus, Singapore.
- OEY, E. (2001): Bali Indonesia. The Periplus Adventure Guides Series. – Periplus ed., Singapore.
- www.bali-bird-park.com
- www.balibirdwalk.com

15

VSAK MESEC ŽVRGOLIMO O LEPOTAH SVETA!

Revija GEA je družinska poljudnoznanstvena revija za vse, ki želite odkrivati svet.

**Za samo
4,01 €
na mesec!**

Ob naročilu navedite,
da ste bralec revije
Svet ptic!
Ponudba velja samo
do 31. 8. 2011.

Posebna ponudba
samo za bralce
revije SVET PTIC
ob naročilu na revijo GEA:

DARILO
pohodniški
nahrbtnik!

Najhitrejša naročanja: ☎ 080 11 08 ☎ mladinska.com/revije

1

Kaj pomeni sodba o Volovji rebri

// Tomaž Jančar

1: Primer Volovja reber je prva vsebinska sodba slovenskega sodišča, ki je povezana z dovoljevanjem potencialno škodljivih posegov v območja Natura 2000. Sodba je prvi gradnik slovenske pravne prakse, ki razlaga, kako je treba predpise o Naturi 2000 razumeti in jih uporabljati.
foto: Aleš Jagodnik

Naravi gre na planetu Zemlja slabo. Živalske in rastlinske vrste so na udaru kot nemara še nikoli doslej v zgodovini življenja na Zemlji. Vsako leto izumre več kot 10.000 vrst. Koliko natančno jih izumre, ne bomo nikoli vedeli. Vrste namreč izumirajo hitreje, kot jih znanosti sploh uspe popisati. Biodiverzitetna kriza je ena izmed velikih kriz, v katere je zaradi nebrzdanega izkoriščanja planeta zabredlo človeštvo. Žal je izumiranje daleč od oči in srca odločevalcev, saj ga je težko izraziti v dolarjih, v edinem jeziku, ki ga ljudje z močjo zares razumejo. Pa vendar se najdejo vizionarski politiki, ki včasih sprejmejo koristne odločitve za varstvo narave. V Evropski uniji smo tako leta 1992 dobili Habitatno direktivo in z njo zakonodajo o varstvu območij Natura 2000. Brez dvoma in konkurence gre za najmočnejše naravovarstvene pravne instrumente na svetu. Vendar je še tako dober predpis le mrtva črka na papirju, če nima zagovornika, seveda.

V Sloveniji smo Naturo 2000 vzpostavili ob pristopu k Evropski uniji maja leta 2004. V teoriji in na papirju. V praksi je dolgo kazalo, da smo ustvarili še enega brezzobega tigra, kakršnih v slovenskem varstvu narave kar mrgoli. Tako je bilo videti, da ga ni projekta, ki ne bi bil potrjen. Dobro plačani pripravljalci poročil o vplivih na okolje so izumljali »omilitvene ukrepe« za še tako škodljive posege. To so bili časi, ko so uradniki na Pokljuki dovolili graditev biatlonskega centra - s hotelom, snežnimi topovi in vsem drugim vred prav v jedro najpomembnejše populacije divjega petelina (*Tetrao urogallus*) v Sloveniji. Da je lokacija sredi narodnega parka v tej državi tako ne šteje kaj dosti! To so bili tudi časi, ko je država izdala dovoljenja za postavitve vetrne elektrarne na Volovji rebri le dobrih dvesto metrov od gnezda planinskega orla (*Aquila chrysaetos*).

Zastavi se vprašanje, kako je mogoče, da so bila kljub jasnim pravilom varstva območij Natura 2000 izdana dovoljenja za graditev v jedro teritorija varovanega planinskega orla in varovane populacije divjega petelina. S tem vprašanjem pa smo že globoko zabredli v pravo! Brez vsaj osnovnega razumevanja prava se je danes težko resno lotiti varstva narave. Najprej moramo razumeti, da je Natura 2000 pravno orodje. Orodja pa delujejo samo, če jih kdo vzame v roke. Živimo v svetu, ki je poln najrazličnejših interesov in v katerem držijo vajeti v rokah ljudje z močjo. Državni uradniki, ki v upravnih postopkih presojujejo vplive načrtovanih posegov v naravo, ki torej odločajo, ali se bo soglasje izdalo ali je poseg treba zavrniti, so marsikdaj pod strahovitim pritiskom vladajoče garniture politikov in mogočnih investorjev ter njihovih dobro plačanih odvetniških družb. Dovoljenja, ki so bila izdana v omenjenih primerih, so bila nezakonita, bila so v nasprotju s pravili varstva območij Natura 2000. V primeru biatlonskega centra je pri tem (za zdaj) tudi ostalo, saj ni bilo nikogar, ki bi orodje Natura 2000 vzel v roke. V primeru Volovje rebri je bilo k sreči drugače. Tukaj smo se naravovarstveniki ob pomoči odvetnika Tomaža Petroviča močno angažirali. Bilo je zahtevno in dolgotrajno, vendar nam je naposled uspelo. Upravno sodišče je marca letos okoljevarstveno soglasje za VE Volovja reber razveljavilo, ker pri izdajanju niso bila spoštovana pravila varstva območij Natura 2000!

To je prva vsebinska sodba slovenskega sodišča, ki je povezana z dovoljevanjem potencialno škodljivih posegov v območja Natura 2000. Gre za precedens, pomen sodbe je daljnosežen. Morda gre za najpomembnejšo sodbo za varstvo narave v Sloveniji sploh. V sloven-

skem pravnem redu imamo sicer precej solidno preneseno vso relevantno evropsko zakonodajo, vendar je Natura 2000 pri nas dobila pravo težo šele s to sodbo. Sodba pomeni prvi gradnik slovenske pravne prakse, ki razlaga, kako je treba predpise o Naturi 2000 razumeti in kako jih uporabljati. Sledile bodo še mnoge!

S sodbo primer Volovja reber sicer še ni zaključen, daje pa Agenciji RS za okolje jasna navodila, kako mora upoštevati ključna pravila Nature 2000 pri ponovnem odločanju. Naj izpostavim najpomembnejše:

1. Previdnostno načelo

V zakonodaji obstaja stavek, ki bi ga moral poznati vsak slovenski naravovarstvenik in je zapisan v 6. členu Habitatne direktive: »...pristojni nacionalni organi soglašajo z načrtom ali projektom šele potem, ko se prepričajo, da ne bo škodoval celovitosti zadevnega [Natura 2000] območja.« Upravno sodišče je v omenjeni sodbi zelo jasno zapisalo, kako je ta stavek treba razumeti: kadar se pojavi dvom, da bi poseg lahko imel škodljive posledice za varstvene cilje obravnavanega območja Natura 2000, potem bo ARSO smela poseg dovoliti le v primeru, če bo lahko z dokazi podprla prepričanje, da škode ne bo. V primeru dvoma bo morala odločiti v korist narave.

2. Obrnjeno dokazno breme

Naj se bralec ne ustraši zagonetnega pravnega izrazja v naslovu tega odstavka. Stvar je preprosta. Sodišče je namreč jasno zapisalo, da je investitor tisti, ki bo moral priskrbeti dokaze, da poseg v območje Natura 2000 ne bo imel škodljivega vpliva na naravo. To je izjemno pomembno. Pri dokazovanju škodljivih vplivov na naravo smo namreč naravovarstveniki šibkejša stranka. Doslej je pri nas veljalo »normalno dokazno breme«, kar pomeni, da smo bili naravovarstveniki tisti, ki smo se mučili z zbiranjem dokazov. Investitorji pa so jih potem večkrat vehementno zavračali, češ da so dokazi na majavih nogah. Z Naturo 2000 in po tej prelomni sodbi bo drugače. Če bo investitor želel posegati v občutljivo

območje varovane narave, bo moral preskrbeti trdne dokaze, da škode v naravi ne bo povzročil. Agencija RS za okolje bo izdajo dovoljenja morala odreči že, če bo jasnih podatkov primanjkovalo!

3. Mnenje Zavoda RS za varstvo narave (ZRSVN)

Sodba je nadvse pomembna tudi v delu, kjer obravnava pomen »Strokovnega mnenja ZRSVN«. Za vsak projekt potencialno škodljivega posega v območje Natura 2000 namreč ZRSVN izdela strokovno mnenje o njegovi naravovarstveni sprejemljivosti. Sodba pravi, da mora organ, ki izdaja soglasje, mnenje ZRSVN upoštevati. Mnenje resda ni pravno zavezujoče, vendar mora ARSO, kadar odloči v nasprotju z njim, svojo odločitev utemeljiti z navedbo ustreznih dokazov. V primeru vetrne elektrarne na Volovji reber je bilo mnenje ZRSVN jasno: elektrarna na tej lokaciji je nesprejemljiva, ker obstaja velika verjetnost škodljivega vpliva na nekatere varovane vrste, npr. na planinskega orla, beloglavega jastreba (*Gyps fulvus*) in risa (*Lynx lynx*). Sodba torej mnenju ZRSVN namenja ključno vlogo, kolegom na zavodu pa nalaga veliko odgovornost. Poslej bo v veliki meri prav od njihovega znanja, sposobnosti in poštenja odvisno, ali se bodo škodljivi posegi v Natura 2000 območja še vedno dogajali.

Po tej sodbi so v slovenskem varstvu narave mnoge reči precej bolj jasne. Zaradi tega bodo državni uradniki, ki so marsikdaj izpostavljeni pritiskom politike in mogočnih investorjev, marsikateri škodljivi poseg v naravo zavrnili z lažjim srcem. ●

2: Mnenje ZRSVN je bilo v primeru vetrne elektrarne na Volovji reber jasno: elektrarna na tej lokaciji je nesprejemljiva, ker obstaja velika verjetnost škodljivega vpliva na nekatere varovane vrste, npr. na beloglavega jastreba (*Gyps fulvus*).
foto: Aleš Jagodnik

3: Vetrne elektrarne pticam večinoma niso nevarne; velik problem pa postanejo, kadar jih postavimo v življenjski prostor velikih ujed, še posebej v primeru beloglavega jastreba in planinskega orla (*Aquila chrysaetos*).
foto: Tomaž Jančar

→ VABILO

V sodelovanju s Koalicijo organiziramo **izlet na Volovjo reber**, ki bo **24. septembra 2011**. Pod vodstvom strokovnjakov iz različnih področij bomo spoznavali naravno dediščino tega prelepega a žal ogroženega kotička. Podrobnosti bodo mesec dni pred izletom objavljene na spletni strani DOPPS www.ptice.si.

Gozdna Natura 2000 območja za ptice v Sloveniji

// Katarina Denac

1: Dinarski bukovi gozdovi so primer združbe, ki se najpogosteje pojavlja v slovenskih gozdnih SPA-jih (posebnih območjih varstva). foto: Milan Cerar

2: Belorepec (*Haliaeetus albicilla*) je redka vrsta naših gozdnih SPA-jev. foto: Marjan Artnak

V Sloveniji imamo 26 mednarodno pomembnih območij za ptice, t.i. IBA (Important Bird Area), od tega se na 12 pojavljajo kvalifikacijske gozdne vrste ptic, katerih varstvo določa Direktiva o pticah. Vseh 12 območij je bilo leta 2004, tik pred vstopom v EU, uvrščenih med posebna območja varstva (SPA), ki so del evropskega varstvenega omrežja Natura 2000. Med gozdne SPA sodi tudi Trnovski gozd, ki v času priprave drugega inventarja IBA (objavljen leta 2003) zaradi pomanjkanja podatkov ni bil opredeljen kot IBA, a ga je na osnovi svojih podatkov kot območje Natura 2000 predlagalo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Gozdni sestoji na Natura 2000 območjih

Na slovenskih gozdnih SPA se pojavljajo različni tipi gozdov, med katerimi močno prevladujejo različna bukovja (npr. na Kočevskem - Kolpi, Snežniku – Pivki, v Trnovskem gozdu), sledijo jim čisti in mešani smrekovi sestoji (npr. na Pohorju, Jelovici, v Kamniško-Savinjskih in Julijskih Alpah) ter nižinski poplavni gozdovi (npr. ob Muri, v Krakovskem gozdu in Dobravi). Drugi tipi gozdov se pojavljajo zgolj razdrobljeno (macesnovi sestoji, gozd črnega gabra in malega jesena itd.).

Zanimivi odnosi

Na gozdnih SPA je varovanih 19 kvalifikacijskih vrst gozdnih ptic. Nekatere od njih so vezane izključno na gozd in presvetlitve znotraj njega, v njem gnezdijo in se prehranjujejo (sove, detli, muharja). Triprsti detel (*Picoides tridactylus*) in mali skovik (*Glaucidium passerinum*) za gnezdenje izbirata pretežno smrekove sestoje, belohrbti detel (*Dendrocopos leucotos*) ima raje

stara bukovja, ki jih najdemo v pragozdnih ostankih, srednji detel (*Dendrocopos medius*) pa najvišje gostote dosega v nižinskih poplavnih gozdnih doba in belega gabra. Druge vrste v gozdu le gnezdijo, hranijo pa se praviloma zunaj njega na odprtih površinah, npr. belorepec (*Haliaeetus albicilla*), mali klinkač (*Aquila pomarina*), duplar (*Columba oenas*). Za tretje je gozd le eden izmed možnih gnezditvenih habitatov, saj se pojavljajo tudi v drugačnih združbah dreves, npr. sršenar (*Pernis apivorus*) v drevesnih mejicah. Nekoliko posebna pri izbiri gnezditvenega habitata je podhujka (*Caprimulgus europaeus*), ki naseljuje zelo presvetljene, redke borove sestoje na toplih legah. Med gozdnimi vrstami obstaja cela paleta ekoloških povezav. Sekundarni duplarji, kot so sove, so odvisni od dupel primarnih duplarjev (žoln in detlov). Malega skovika zato pogosto najdemo v starih duplih velikega (*Dendrocopos major*) ali triprstega detla, ki imajo manjši premer vhodne odprtine, koconogega čuka (*Aegolius funereus*) pa v duplih črne žolne (*Dryocopus martius*), ki so na vходу nekoliko širša. Še zanimivejša so plenilska razmerja med sovami. Koconogi čuk se v večjem delu Slovenije pojavlja v višje ležečih gozdnih, skupaj s kozačo (*Strix uralensis*). Vse kaže, da se tako izogone plenjenju s strani lesne sove (*Strix aluco*), ki se kozači izogiba in zato poseljuje nižje lege. Kjer lesne sove ni, se koconogi čuk pojavlja tudi na nižjih nadmorskih višinah. Podoben pojav je bil opažen tudi v razmerju med veliko uharico (*Bubo bubo*), lesno sovo in malim skovikom. V tem primeru se mali skovik pojavlja znotraj teritorijev velike uharice, kjer zaradi plenilskega pritiska uharice ni lesne sove, in to na presenetljivo nizkih 500 m nadmorske višine.

Slovenija – »velesila« za kozačo

Med kvalifikacijskimi vrstami gozdnih ptic so nekatere pri nas zelo redke in se pojavljajo le na enem ali nekaj SPA; mali klinkač, belorepec, belohrbti detel, sloka (*Scolopax rusticola*), druge pa so splošno razširjene in jih najdemo skoraj v vseh gozdnih SPA; črna žolna, pivka (*Picus canus*). Kljub majhnosti naše države imamo pomembne deleže evropskih populacij nekaterih kvalifika-

3

4

cijskih gozdnih vrst (v izračunu so upoštevane velikosti evropskih populacij brez Rusije): kozača 1,7 %, sršenar in pivka 1,1 %, črna žolna 0,6 % ter mali skovik in koconogi čuk 0,5 %. Nove populacijske ocene za Slovenijo kažejo, da bi utegnili mejo 0,5 % evropske populacije preseči tudi črna štokrlja (*Ciconia nigra*) in srednji detel, vendar bo treba počakati še na posodobljena evropska števila.

Ali o gozdnih pticah vemo dovolj?

Le za nekaj vrst imamo dobre podatke o razširjenosti in številčnosti na posameznih (ne vseh!) SPA, na primer za divjega petelina (*Tetrao urogallus*), kozačo, srednjega detla in belovratega muharja (*Ficedula albicollis*), medtem ko so podatki za druge precej bolj skromni. Popisi za Novi ornitološki atlas gnezdluk večine teh vrst namreč niso zajeli, saj bi bile za to potrebne njim prilagojene metode (npr. nočni popisi sov, popisi s predvajanjem posnetka samčevega petja). Pri bolj skrivnostnih vrstah, kjer nam za zdaj manjka tudi popisovalskih izkušenj, bo velik izziv iz obstoječih podatkov izdelati nove nacionalne populacijske ocene – tu lahko vsekakor omenimo sloko, belohrbtega detla in sršenarja. Ravno tako so gozdne vrste izredno slabo pokrite z vsakoletnim monitoringom SPA, ki za zdaj vključuje le malega klinčka, kozačo, srednjega detla in belovratega muharja. V Sloveniji ni vzpostavljena niti shema monitoringa pogostih gozdnih vrst ptic po vzoru spremljanja pogostih ptic kmetijske krajine (FBI, Farmland Bird Index). Z rednim popisovanjem v gozdu bi dobili več podatkov vsaj za pogostejše kvalifikacijske vrste, zelo verjetno pa tudi številne naključne podatke za redkejšje vrste. Posledica pomanjkanja podatkov je, da le za nekaj gozdnih vrst vemo, kaj približno se dogaja z njihovimi populacijami. Nerodna situacija torej, zlasti če imamo v mislih še obvezo Slovenije, da redno poroča o stanju populacij kvalifikacijskih vrst na SPA. Nujno bi bilo torej zasnovati celostni monitoring gozdnih vrst, s katerim bi pokrili tako kvalifikacijske vrste SPA kot pogoste gozdne vrste. Kajti glede na vse spremembe, ki se dogajajo v slovenskih gozdovih, bomo gozdnim vrstam prisiljeni nameniti več pozornosti kot doslej. ●

Območja Natura 2000 za gozdne vrste ptic v Sloveniji: Pohorje, Reka Mura, Kozjansko – Dobrava – Jovsi, Krakovski gozd – Šentjernejsko polje, Kočevsko – Kolpa, Snežnik – Pivka, Kras, Južni rob Trnovskega gozda in Nanos, Banjšice, Jelovica, Triglavski narodni park ter Vzhodni del Kamniško-Savinjskih Alp in Karavanke.

Kvalifikacijske gozdne vrste ptic v Sloveniji: črna štokrlja, sršenar, belorepec, mali klinčak, gozdni jereb, divji petelin, sloka, duplar, podhujka, mali skovik, kozača, koconogi čuk, pivka, črna žolna, srednji detel, belohrbti detel, tripusti detel, belovrati in mali muhar.

3: Nižinski poplavni gozd Krakovski gozd je primer zelo redke gozdne združbe pri nas.
foto: Eva Vukelič

4: Pivka (*Picus canus*) je v gozdnih SPA-jih splošno razširjena in hkrati vrsta s pomembnim deležem evropske populacije v Sloveniji.
foto: Armandas Naudzius

VIRI:

- BIRDLIFE INTERNATIONAL (2004): Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. BirdLife Conservation Series No. 12., BirdLife International, Cambridge.
- BOŽIČ, L. (2003): Mednarodno pomembna območja za ptice Slovenije 2. Predlogi Posebnih zaščitenih območij (SPA) v Sloveniji. Monografija DOPPS št. 2., Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, Ljubljana.
- DIREKTIVA Sveta evropskih skupnosti z dne 2. aprila 1979 o ohranjanju prosto živčih ptic (79/409/EGS), slovensko besedilo najdete na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:01:31979Lo409:SL:PDF>
- PERUŠEK, M. (2006): Vpliv ekoloških in nekaterih drugih dejavnikov na razširjenost izbranih vrst ptic v gozdovih Kočevske. Magistrsko delo, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire.
- POLAK, S. (2000): Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji. Monografija DOPPS št. 1., Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, Ljubljana.
- UREDBA o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000; Ur.l. RS 49/2004; spremembe v Ur.l. RS 110/2004, 59/2007, 43/2008): <http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=122> – na tej spletni strani so dostopna poročila monitoringa na SPA
- VRH VREZEC, P. (2005): Medvrstna teritorialnost med kozačo (*Strix uralensis*) in lesno sovo (*Strix aluco*). Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo.

Gnezdilke – tokrat drugačne

// Lovrenc Lipej

1: Rogata babica (*Parablemmius tentacularis*) se pojavlja predvsem na morskih travnikih, kjer ji za gnezdo pride nadvse prav tudi odvržen zidak.

2: Pavlinka (*Symphodus ocellatus*) gradi najbolj umetelna gnezda. Najraje si gnezdo splete iz alge *Dictyota dichotoma*.

Slovenija zajema le zelo majhen delež Jadranskega (in Sredozemskega) morja. Pa vendar, kot je nekoč poudaril belgijski kralj Leopold II, država, ki ima morje, ni majhna država. In res, imeti morje pomeni imeti morsko obrežje, morske ptice, morsko favno in morsko floro in še veliko drugih dobrin zunaj vidika biološke raznovrstnosti. Tako je bilo v morju, ki pripada Sloveniji in širšemu Tržaškemu zalivu, doslej ugotovljenih več kot 1.850 vrst različnih živali, med njimi skorajda dvesto vrst rib. Resnici na ljubo je treba priznati, da so bile nekatere vrste opažene le v redkih primerih, spet druge se pojavljajo v slovenskem morju le občasno, večinoma pa so tu bolj ali manj stalnice. Če bi hoteli poiskati vzporednico z ornitologijo, bi lahko rekli, da je Slovenija zanimiva tako z ornitološkega kot z ihtiološkega vidika. Poleg tega najdemo v slovenskem morju tudi nekatere vrste, ki dejansko izdelujejo gnezda, primerljiva ptičjim. In spet druge, ki poiščejo naravna »dupla« za svoja gnezda. V tem pregledu bi rad predstavil nekatere take vrste.

V obrežni ribji favni povsod v Sredozemskem morju prevladujejo v glavnem štiri ribje družine, in sicer špary (družina Sparidae), ustnače (Labridae), glavači (Gobiidae) in babice (Blenniidae). Med temi so najbolj zanimive ustnače. Nekatere med njimi imajo imena, ki spominjajo na ptičja, npr. vrana (*Labrus merula*) in drozg (*Labrus viridis*), druge pa so prav vešče pri izdelovanju gnezd, ki po obliki zelo spominjajo na gnezda ptic pevk in nekaterih drugih ptičjih vrst.

Ribe ustnače gradijo gnezda

Kosirica (*Symphodus roissali*) je najpogostejša ribja vrsta v obrežnem pasu slovenskega morja. Posebej pogosta

je v gostih sestojih alge cistozire (*Cystoseira barbata*), kjer tudi gnezdí. Gnezda so izdelana iz alg, ki jih samec natrga v bližini. Na sredi je kotanjica, v katero samica, ki jo samec vztrajno privablja v gnezdo, leže jajčeca. Samec jih nato oplodi, vendar je to vse prej kot lahko opravilo. Vseskozi ga namreč dražijo predstavniki iste vrste in vsiljivci drugih vrst, ki jih mora vztrajno preganjati. Posebnost gnezda je tudi ta, da je zelo dobro prikrito ter da ima običajno še stranski lijak.

V nasprotju s kosirico najdemo gnezdivko (*Symphodus cinereus*) v bolj odprtem okolju, četudi gre za jase oziroma čistine, kjer ni morskih alg ali trav. Tudi ta ustnača je zelo pogosta. Ni tako pisana kot druge ustnače, ima pa lepo izdelana gnezda, in sicer iz drobnih kamenčkov ter različnega organskega drobirja, kot so zdrobljene lupinice školjk in polžev, polomljene cevke mnogoščetincev ali pa zdrobljene lupine morskih ježkov. Samec ni prav nič bojazljiv, saj se vseskozi zadržuje ob gnezdu.

Najlepša gnezda izdeluje pavlinka (*Symphodus ocellatus*). Njena gnezda so zgrajena v največji meri iz alge *Dictyota dichotoma*. Najdemo jih lahko v morskih travnikih in gostih sestojih alg. Pavlinko spoznamo po značilni pegi za škržnim poklopcem in po veliki barvitosti, ki je sicer značilna tudi za veliko večino drugih ustnač. Samci so namreč zelo pisanih barv in barvnih vzorcev, kar sicer označujemo za spolno dvoličnost oziroma spolni dimorfizem. Po drugi strani pa je za to vrsto značilen še spolni polimorfizem. To je posebna strategija razmnoževanja, pri katerem

poznamo različne tipe oziroma kaste samcev. Najbolj barvit in agresiven je dominantni samec ali meščan (bourgeois). Njegova vloga je graditev gnezda, privabljanje samic, odganjanje vsiljivcev in skrb za zarod. Treba je omeniti še stalno popraviljanje gnezd. Nekoliko manjši in manj barviti samci, ki meščanu pomagajo pri graditvi gnezda in odganjanju vsiljivcev, so sateliti. Le-ti, ko meščan zaradi preganjanja vsiljivcev ni dovolj pozoren, sami poskušajo oploditi jajčeca v gnezdu. Najbolj premeteni so tihotapci (sneakers). S svojim barvnim vzorcem oponašajo samice, zato da se prikraejo v gnezdo in na hitro izbrizgnejo spermo na leglo v gnezdu. Temu pojavu strokovnjaki pravijo samičja mimikrija. Četrta skupina so spolno nezreli mladostni samci, ki se bodo v naslednjem letu spremenili v tihotapce ali satelite, v drugem letu pa v meščane.

Ribe »duplarice«

Drugo skupino rib bi lahko primerjali z duplaricami med pticami. Za mnoge vrste babic je namreč značilno, da si za gnezdo izberejo prazne rove morskih datljev (*Lithophaga lithophaga*). Morski datlji so med sladokusci znani kot izjemna gastronomska posebnost, za biologe pa so pomembni biogradniki, torej vrste, ki ustvarjajo nove življenjske niše za druge skupine morskih organizmov. Tako kot koralnjaki ustvarjajo koralne grebene, morski datlji vrtajo v peščenjak številne rove, kjer najdemo poleg velike množice pridnih nevretenčarjev in alg tudi nekatere vrste rib, še posebej babice. Za veliko večino babic pa je značilno, da živijo v bibavičnem ali mediolitoralnem pasu. Gre za skrajnostno življenjsko okolje, kjer vladajo ostri abiotični dejavniki, ki so posledica stika dveh svetov, morskega in kopnega, ter redne izmenjave med plimo in oseko. Od biotskih dejavnikov pa omenimo hudo tekmovanje med vrstami, ki je značilno tudi za babice. Tako kot nekatere ptice potrebujejo za gnezdenje drevesna dupla starejših dreves, tako so nekatere babice odvisne od naravnih rogov v svoji okolici. Nekatere

babice živijo le v datljevih in podobnih rovih, druge pa jih obiskujejo priložnostno. Za uspešno razmnoževanje prvih so torej potrebni razpoložljivi rovi, za druge pa niso nujni. Tudi tu lahko potegnemo paralelo s pticami duplaricami. Za sinice velja, da si včasih izberejo za gnezdo nenavadne posode, poštna nabiralnike, umetne gnezdilnice in celo jeklene nosilce, ki napenjajo teniško mrežo. Podobno velja tudi za babice, da si za gnezdo tu in tam izberejo prazne pločevinke kokakole, steklenice, nosilce senčnikov in zidake. In če na primer velika sinica (*Parus major*) potrebuje zunanji premer dupla 32 mm, tako potrebujejo babice natančno odprtino, ki se v celoti prilega velikosti telesa in velikosti glave. Samci si izberejo primeren rov, ki ustreza njihovi velikosti, v katerega privabijo samico, da izleže ikre. Sami nato oplodijo jajca in jih skrbno varujejo ter prezračujejo. Seveda imajo različne babice različne biološke in ekološke posebnosti. Tako je npr. za babico kokoško (*Aidablennius sphynx*) značilno, da ima raje navpične rove, babica jelenka (*Parablennius incognitus*) pa vodoravne ali poševne. Verjetno najlepša jadranska babica, črnoglava babica (*Lipophrys nigriceps*), pa lahko uporablja rove, ki so na stropu podvodnih votlin.

Nekatere vrste si za gnezdo izberejo prazne lupine školjk. Tako si npr. prisesnik vrste *Apletodon incognitus*, ki je v Sredozemskem morju zelo slabo poznana vrsta, izbere prazne ostrige, ki zaraščajo leščurje (*Pinna nobilis*). Leglo pogumno branijo pred vsiljivci. Njihov največji tekmelec je rogata babica (*Parablennius tentacularis*), ki poleg umetnih in naravnih rogov uporablja tudi prazne ostrige.

V slovenskem morju (in drugje v Sredozemskem morju) lahko torej najdemo veliko »drugačnih« gnezdil. Namesto daljnogleda je treba vzeti podvodno masko in z malo potrpljenja in nekaj sreče boste veliko zapisanega imeli priložnost opazovati tudi sami. ●

2: Dalmatinka (*Lipophrys dalmatinus*) je najmanjša jadranska babica. Za gnezdo največkrat uporablja rove, ki jih zvrta spužva vrtavka (*Clione celata*).

4: Jelenka (*Parablennius incognitus*) gnezdi v praznih datljevih rovih.

5: Za pavlanko je znan tako imenovani spolni polimorfizem. Na fotografiji je satelit, ki je sicer nekoliko manjši in manj barvit od dominantnega samca – meščana, a še vedno lepih barv.

foto: vse Lovrenc Lipej

Srednji detel

// Luka Božič

Čeprav bi na podlagi poimenovanja vrste lahko sklepali, da je srednji detel (*Dendrocopos medius*) po velikosti na sredini med najbolj znanima evropskima predstavnikoma rodu detlov, malim (*D. minor*) in velikim detlom (*D. major*), je veliko bližje slednjemu. Spola sta si pri srednjem detlu zelo podobna in razlikovanje, razen pri neposredni primerjavi, ponavadi ni mogoče. Uporabni značilnosti pri tem sta dolžina kljuna in rdeče lise na temenu (oboje daljše pri samcu). To je precej drugače kot pri drugih evropskih detlih, kjer spola zlahka ločimo po rdeči oziroma rumeni barvi na samčevi glavi. Naslednja posebnost srednjega detla je oglašanje, zlasti svatovsko, ki ga najpogosteje slišimo v prvi polovici gnezditvene sezone, predvsem v obdobju pred začetkom valjenja.

To oglašanje prav nič ne spominja na druge tipe oglašanj, kot jih poznamo pri detlih. Značilno bobnanje je pri detlih namreč sredstvo komunikacije in ni povezano s prehranjevanjem. Srednji detel bobna redko in v nasprotju z velikim detlom precej tiho. Domnevajo, da pri tej vrsti prav glasno, pozornost zbujujoče svatovsko oglašanje nadomešča funkcijo bobnanja.

Večina svetovne populacije je na Stari celini

Srednji detel je eden izmed desetih članov družine žoln (Picidae), ki gnezdiijo v Evropi in tudi v Sloveniji. Med vsemi evropskimi žolnami ima največji del gnezdeče populacije na Stari celini, saj tukaj gnezdi več kot 95 % celotne svetovne populacije. Težišče razširjenosti je v širokem pasu listopadnega gozda od Zahodne prek Srednje do Vzhodne Evrope in v vzhodnem delu Južne Evrope. Celotna gnezdeča populacija je ocenjena na 150.000 - 315.000 parov. Danes povsem manjka v nordijskih državah in na Britanskem otočju. Zunaj Evrope gnezdi le v delu Turčije, v Zakavkazju in izolirano v JZ Iranu.

Izbirčnost pri izbiri bivališča

Srednji detel je pri izbiri habitata dokaj izbirčen. V Srednji Evropi se pojavlja predvsem v nižinskih, listopadnih gozdovih z visokim deležem starih hrastovih dreves (> 100 let), a tudi drugih dreves z bolj grobim lubjem. V splošnem mu ustrezajo gozdovi v toplih legah, iglavcev se izogiba. Redko ga najdemo nad 600 m nadmorske višine, kar pa je večinoma povezano z razširjenostjo ustreznih gozdov. Na Kavkazu gnezdi do 1.200 m n.v. in v Iranu celo do 2.300 m n.v. Srednji detel je dokaj občutljiv za drobljenje gozdov, saj za naselitev potrebuje nekoliko večje sklenjene sestoje primerne gozdnega habitata. Zanj je silno pomembna gostota stoječih mrtvih dreves in suhih delov dreves v gozdnem prostoru, a tudi starost gozda ter gostota debelih dreves

3

(> 40 cm), primernih za gnezdenje. Navezanost vrste na hrastova drevesa v velikem delu območja razširjenosti med drugim povezujejo s celoletno veliko razpoložljivostjo hrane na teh drevesih. Srednji detel ima namreč manjši in šibkejši kljun od velikega detla, saj se večino prehranjuje z žuželkami, živčimi na lubju ter listih dreves, in ne z vrstami, ki vrtajo v lubju ali pod njim. Zanj je značilno prehranjevanje v krošnjah dreves, medtem ko se na tleh prehranjuje le redko. Stoječa mrtva ali deloma suha drevesa, porasla z lesnimi glivami, so pomembna predvsem za gnezdenje, saj srednji detel teše dupla skoraj izključno v takšna drevesa. Pri tem je znanih nekaj primerov gnezdenja na zelo nenavadnih lokacijah, kot je na primer odlomljen kos suhega debla, naslonjen na drugo drevo. Velik pomen stoječih mrtvih dreves za prehranjevanje so potrdili zlasti v starih, negospodarskih bukovih gozdovih, ki sicer niso splošno znani kot značilen habitat srednjega detla. Ponekod v Srednji Evropi vrsta v manjšem številu gnezdi tudi v starih, visokodebelnih sadovnjakih v hriboviti pokrajini.

Pogoji za gnezditve

Kljub temu da lahko svatovsko oglašanje srednjega detla v toplih dnevih slišimo že januarja, navadno ne vala pred sredino aprila. Nizke temperature in velika količina padavin v fazi mladičev v gnezdu negativno vplivata na gnezditveni uspeh. Samec srednjega detla v primerjavi z večino drugih vrst detlov ponavadi izteše samo eno gnezditveno duplo. Kljub drugačnim navedbam ponekod v literaturi so podrobne študije pokazale, da je medvrstno tekmovanje srednjega detla s splošno razširjenim velikim detlom majhno, saj se območja obeh vrst lahko v celoti prekrivajo. Pri osebkih, opremljenih z radijskimi oddajniki, so v optimalnem habitatu vrste opazili zmanjšanje domačega okoliša s 13 ha pozimi na 9 ha zgodaj spomladi in na samo 4 ha v gnezditvenem obdobju.

Ogroženost

Čeprav srednji detel v globalnem ali evropskem merilu ne velja za ogroženo vrsto, ta splošni status nekoliko prikriva dejansko stanje. Ob nazadujočih populacijah ponekod v Srednji in JV Evropi ter naraščajočemu drobljenju habitata v Zahodni Evropi so bila v preteklosti dobro dokumentirana lokalna izumrtja majhnih in izoliranih populacij v Severni Evropi. Morda smo bolj kot ob teh navedbah lahko zaskrbljeni ob dejstvu, da je srednji detel vezan na stare gozdove z debelimi drevesi in večjo količino stoječega mrtvega lesa, ki se jim ob nezadržnem povečevanju intenzitete gospodarjenja ne piše nič dobrega. Kot kaže situacija na terenu, ta trend ni zaobšel niti Slovenije.

Srednji detel v Sloveniji

Slovenska gnezdeča populacija je bila pred nekaj leti ocenjena na 700 - 900 parov, vendar novejši podatki kažejo, da je verjetno vsaj enkrat večja. Glavnina živi v poplavnem pasu vzdolž Mure, v Polanskem in Črnem logu ter v Krakovskem gozdu, kjer lokalne populacije štejejo nekaj sto gnezdečih parov. Manjši, vendar pomembni območji sta tudi spodnji in srednji del reke Drave v panonskem svetu ter poplavni gozd Dobrava pri Brežicah (nekaj deset gnezdečih parov). Običajna gostota srednjega detla na območjih strnjene poselitve je približno 1 par / 10 ha. Najvišja gostota je bila zabeležena v pragozdnem rezervatu v Krakovskem gozdu ter na popisni površini s starimi topoli in vrbami ob Muri (dobri 3 pari / 10 ha). Posamezni pari ali manjše populacije srednjega detla so bili odkriti tudi v Halozah, na Dravskem in Ptujskem polju, na strmih pobočjih Posavskega hribovja, v Zgornjesotelskem gričevju, na Kozjanskem, na različnih lokacijah Dolenjskega podolja, na Kočevskem, v Beli krajini, nad dolino Kolpe, v Brkinih ter v Senožeških in Goriških Brdih. Sicer smo ga pri nas opazovali vse do višine 700 m. ●

1: Srednji detel (*Dendrocopos medius*) v nasprotju z drugimi detli bobna redko in precej tiho. Domnevajo, da pri tej vrsti prav glasno pozornost zbujajoče svatovsko oglašanje nadomešča funkcijo bobnanja.
foto: Gregor Bernard

2: Stoječa mrtva ali deloma suha drevesa, porasla z lesnimi glivami, so pomembna predvsem za gnezdenje, saj srednji detel teše dupla skoraj izključno v takšna drevesa.
foto: Andrej Kapla

3: Ena izmed najvišjih gostot srednjih detlov je bila zabeležena na popisni površini s starimi topoli in vrbami ob Muri, v pragozdnem rezervatu (dobri 3 pari / 10 ha).
foto: Maja Cipot

Stržek (*Troglodytes troglodytes*)

Stržkov življenjski prostor so gozdno grmičevje, žive meje in drugo nizko rastje. Stržek je precej radoveden ptič, ki v paritvenem obdobju zelo glasno označuje svoje območje in prepeva svojim izbrankam. Na svojih obhodih poseda na istih prežah, kjer ga bomo tako lažje fotografirali. Kljub temu maskirna oprema ne bo odveč.

Prvič sem imel priložnost dlje časa opazovati pojočega samčka stržka v Krakovskem gozdu. Pričakoval sem ga na podrtem deblu, obraščeni s sveže zelenim mahom in obsijanim s soncem, tam, kjer je prepeval pred mojim prihodom. Po dolgem čakanju mi je le uspelo narediti posnetek pojočega stržka v značilni drži.

Oprema: Canon 50D, EF 400mm 5.6L

Gregor Bernard, Novo mesto

3

5

2

4

VELIKA SINICA

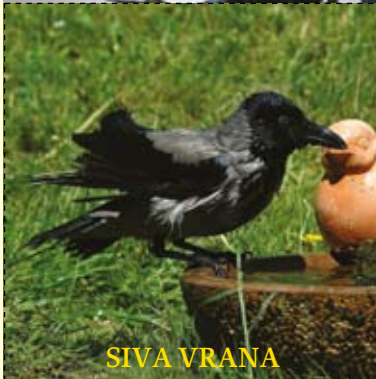
TAŠČICA

DOMAČI VRABEC

KOS

SIVA VRANA

DOMAČI GOLOB

FAZAN

REČNI GALEB

KMEČKA LASTOVKA

MLAKARICA

LABOD GRBEC

KANJA

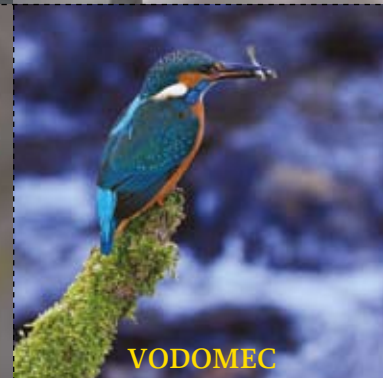
LESNA SOVA

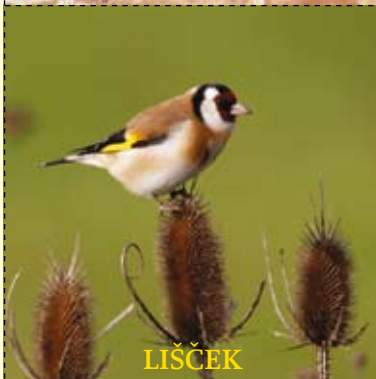
BELA ŠTORKLIJA

VELIKI DETEL

VODOMEC

LIŠČEK

ZELENEC

LISKA

KUKAVICA

VELIKA SINICA

TAŠČICA

DOMAČI VRABEC

KOS

SIVA VRANA

DOMAČI GOLOB

FAZAN

REČNI GALEB

KMEČKA LASTOVKA

MLAKARICA

LABOD GRBEC

KANJA

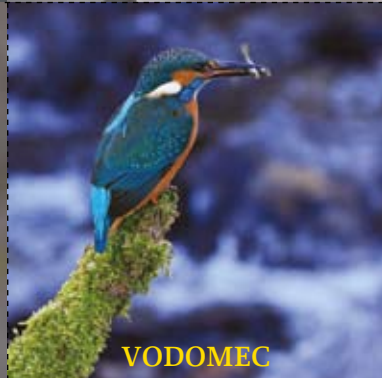
LESNA SOVA

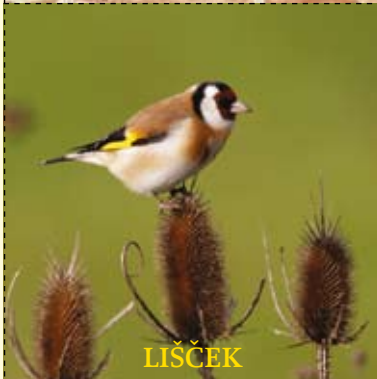
BELA ŠTOKLIJA

VELIKI DETEL

VODOMEC

LIŠČEK

ZELENEC

LISKA

KUKAVICA

→ Satelitsko sledenje - pomembno naravovarstveno orodje

// prevod Petra Vrh Vrezec

Nove študije črnega viharika (*Puffinus griseus*; na sliki) v Kaliforniji pričajo, kako pomembno je sledenje premikom morskih ptic. Omogoča nam iskanje ključnih območij za morske ptice in varovanje ptic na morju.

Satelitska tehnologija, podobna tisti pri družbah za mobilne telefone, omogoča znanstvenikom sledenje črnih viharikov. Podatki pomagajo prepoznavati kritična območja in okolja na morju ter tako omogočajo ekosistemske pristope k upravljanju z vrstami, s katerimi se prehranjujejo morske ptice in drugi morski plenilci.

Znanstvenika James Harvey in Josh Adams iz Kalifornije uporabljata satelitske podatke za testiranje domneve, da se morske ptice selijo na osnovi prehranskih možnosti znotraj kalifornijskega morskega tokovnega sistema. S pomočjo podatkov znanstvenika določata prehranske »vroče točke«, ki jih ugotovita, kadar ptice bolj ali manj pogosto obiskujejo določena območja, in tako dobijo značilne vzorce premikanja. Ugotovila sta, da »vroče točke« obstajajo, a se iz leta v leto spreminjajo. Znotraj 200 navtičnih milj od obale ptice preživijo samo četrtino časa v nacionalnih morskih rezervatih.

Z razvojem metod analiz telemetrijskih podatkov bodo znanstveniki sposobni razširiti svoje raziskave na druge vrste morskih ptic in oceniti skupne učinke vseh vrst ribolova na te ptice. Že vrsto let ekološke skrbi, da bo intenziven lov plenskih vrst zmanjšal prehranske vire za morske plenilce. Ti rezultati bodo rabili razvoju učinkovitih upravljalških rešitev, s katerimi bo mogoče zagotoviti dovolj hrane za morske ptice in druge morske plenilce.

BirdLife namerava napraviti podobne analize z uporabo podatkov iz baze satelitskega sledenja viharikov za opredelitev morskih IBA prek regionalnih projektov.

Izvirni članek: spletna stran BirdLife International (2010):

<http://www.birdlife.org/community/2010/11/satellite-tracking-leads-to-compilation-of-important-conservation-data/>

foto: Alexander Viduetsky

SPOZNAVAJTE! DOLOČITE! UŽIVAJTE!

- razširjena in posodobljena izdaja priročnika *Naše gobe* (Modrijan, 2002)
- 262 vrst gob slovenskih gozdov in travnikov
- delo domačih gobarskih strokovnjakov
- priročen format (125 × 195 mm)
- 364 strani
- več kot 300 nazornih fotografij gob
- najnovejše latinsko in slovensko poimenovanje gob

23,10 €

Čudovita latvica
Aleuria splendens

Rdeča mušnica
Amanita muscaria

Borov goban
Boletus pinophilus

Zvepleni lepolutnjičar
Laetiporus sulphureus

Velika tintnica
Coprinus comatus

Strnadi

// Al Vrezec, Petra Vrh Vrezec

Skupna značilnost strnadov, po kateri hitro prepoznamo predstavnike družine Emberizidae, je trikotno oblikovani kljun. V tokratnem določevalnem kotičku se bomo posvetili le našim gnezdilcem, čeprav se pri nas v zimskem času ali priložnostno pojavljajo še druge vrste, ki jih je v Svetu ptic že predstavil Primož Kmecl v tretji številki 12. letnika. Vsi strnadi, ki vsaj občasno gnezdijo v Sloveniji, sodijo v rod *Emberiza*, tudi veliki strnad (*E. calandra*), ki so ga še do nedavnega uvrščali v rod *Miliaria*. Gre za vrste odprte, negozdne krajine, ki brez izjeme gnezdijo na tleh v zavetju goste zarasti grma ali travne ruše. Pri nas je daleč najpogostejši rumeni strnad (*E. citrinella*), druge vrste pa so le lokalno pogostejše ali celo silno redke. Črnoglavi strnad (*E. melanocephala*) velja celo za pri nas izumrlo vrsto, čeprav v zadnjem času opazovani pojoči samci dajejo upanje, da vendarle ni tako. Ironično, prav črnoglavi strnad je bil za znanost prvič opisan ravno po primerkih iz Slovenije! Zaradi svojstvenih značilnosti so strnadi dokaj lahko prepoznavna skupina vrst. Z nekaj vaje ob poslušanju posnetkov bo tudi samčje petje enostavno za ločevanje. Gre za razmeroma preproste, glasne in pogosto kovinsko zveneče napeve. Na primer, znani napev samca rumenega strnada spominja na uvodno temo Beethovnovе pete simfonije, kako tudi ne, ko pa si je slavni skladatelj napev izposodil ravno od rumenega strnada. Po drugi strani pa denimo napev velikega strnada zveni, kot bi nekdo potresel s šopom ključev, medtem ko plotni strnad nase opozarja z regljajočim trilčkom.

Določanje: S samci pri določanju ne bomo imeli težav. Dve črnoglavi vrsti, črnoglavi in trstni strnad (*E. schoeniclus*), sta enostavni: samec prve je rumen, druge pa bel. Trstni strnad ima med našimi strnadi tudi najbolj droben kljun. A pozor, nekatere južne podvrste trstnega strnada, denimo *E. s. reiseri*, so tudi debelokljune, a se pri nas dokaj redko pojavljajo. Nadaljnji dve vrsti sta

sivoglavi, vrtni (*E. hortulana*) in skalni strnad (*E. cia*): vrtni z rumenimi brki, skalni pa s črno naglavno progavostjo. Črna progavost na glavi sicer pristoji tudi samcu plotnega strnada (*E. cirrus*), ki pa ima rumeno glavo in črno brado. Rumenoglavi je tudi samec rumenega strnada, medtem ko je samec velikega strnada, največji med našimi strnadi, preprostega rjavkastega videza z izrazito širokim kljunom. Samice mnogih vrst so nekako blede podobe samcev. Večjo pozornost pri razlikovanju je treba posvetiti predvsem ločevanju med samico rumenega in samcem ter samico velikega strnada, slednji z obilnejšo postavo in masivnejšim kljunom, ter med rumenim in plotnim strnadom, pri katerem ima samica dobro nakazano naglavno progavost. Za zanesljivejše ločevanje samic in mladostnih ptic pa moramo poseči po podrobnejših določevalnih ključih.

Možnosti opazovanja: Najprimernejši območji za opazovanje strnadov v Sloveniji sta Kras in Istra, kjer domuje kar šest vrst. Tod bomo z nekaj sreče naleteli celo na izjemno redkega črnoglavega strnada, a zgolj med majem in avgustom. Rumeni strnad vse leto naseljuje kulturno krajino z gozdnimi robovi in mejicami po vsej Sloveniji. Celo leto je mogoče pri nas opazovati tudi velikega strnada, ki živi v ekstenzivni kulturni krajini in goličavah, čeprav je pozimi precej redkejši. Plotni strnad živi ob gozdnih jasah in v kulturni krajini pretežno jugozahodne Slovenije, čeprav ga v manjšem številu najdemo tudi drugod po Sloveniji, denimo na Štajerskem. Čez leto lahko na skalnatih območjih, celo sredi gozda, opazimo skalnega strnada, ki je pretežno razširjen spet v jugozahodni Sloveniji, posamič pa tudi drugod. Od aprila do septembra v Sloveniji pojavljajočemu se vrtnemu strnadu pa ustrezajo opuščeni pašniki in gozdna pogorišča na Krasu. Posebej je trstni strnad. Ta v nasprotju z drugimi gnezdí na vlažnih travnikih z redkim trstičjem po vsej Sloveniji in je pri nas sicer redka, a celoletna vrsta.

1: Črnoglavi strnad (*Emberiza melanocephala*) je najredkejši med našimi strnadi, ki naj bi domnevno pri nas celo izumrl, čeprav naj bi bil, resnici na ljubo, po Scopoliju kot vrsta prepoznan ravno po primerkih iz Slovenije.

foto: Erik Šinigoj

Strnadi

Ilustracije Jan Hošek

Trstni strnad

(*Emberiza schoeniclus*)

velikost: 13–15,5 cm

posebnosti: vitek, dolgorep

rdečerrjav temno
progast hrbet

bel zunanji rob
repih peres

bela brk
in ovratnik

svetlo rjava
črta nad očmi

prav tako ima
bel brk, vendar
je brez belega
ovratnika

nadočesna proga
svetlo rjava

nadočesna
proga svetlo
rjava

♂
mlad samec

rjavo-bel brk in manj
izrazit ovratnik

ZIMA

♂
odrasel samec

brk in ovratnik čisto bela
(ovratnik manj izrazit kot
spomladi)

POMLAD

♀

Rumeni strnad (*Emberiza citrinella*)

velikost: 15,5–17 cm

močno rumeno
obarvana glava

mlad

POMLAD

♂

mešanica sivo-zelene
in rumene barve

rdečerrjava trtica
(tudi pri samcu)

♀

bel zunanji rob
repih peres

♂ ♀

ZIMA

Skalni strnad (*Emberiza cia*)

velikost: 15–16,5 cm

posebnosti: samice so podobne samcem,
le da so manj izrazito obarvane

vrat in prsi pepelnato
siva

pepelnato siva glava s
črnim progastim vzorcem

na spodnji
strani
pretežno
rjasto rjav

rdečerrjava
trtica brez
prog

Vrtni strnad (*Emberiza hortulana*)

velikost: 15–16,5 cm

posebnosti: samice so skromneje obarvane

rumena obroba
okrog oči

sivorjave proge

po glavi
in prsih
zelenkasto siv

grlo in
brk sta
rumena

♂

♂♀
JESEN

pleča rjava s
črnimi progami

rjast trebuh

POMLAD

Veliki strnad (*Emberiza calandra*)

velikost: 16–19 cm

posebnosti: samca in samice na prostem ne moremo razločiti

močna kljun
in glava

med poleti na kratke
razdalje ima spuščene
noge

brez beline
na globoko
vrezanem repu

Plotni strnad (*Emberiza cirrus*)

velikost: 15–16,5 cm

posebnosti: manjši in s krajšim repom kot rumeni strnad, s sivorjavo in ne rjastorjavo trtico

močno
progasta glava

sivorjava
trtica

♀

vpadljiv naglavni
vzorec

♂

črna kapa
in rumena
spodnja stran

♂

Črnoglavi strnad (*Emberiza melanocephala*)

velikost: 15,5–17,5 cm

posebnosti: je večji od rumenega strnada in nima beline na repu, samice imajo olivnozeleno kapo, spodnjo stran pa rumenkasto sivo in brez prog

Objavo ilustracij so omogočili:

- avtorji ilustracij: Jurij Mikuletič (skalni in črnoglavi strnad), Mike Langman (plotni strnad), Jan Hošek, ČSO (Česká společnost ornitologická) - češki partner BirdLife International (ostali strnadi)
- Alena Klvaňová, urednica revije Ptáci svět; za kar se jim iskreno zahvaljujemo.

Risbo Strnadi si lahko ogledate tudi na spletni strani revije Svet ptic. ●

Krivokljun (*Loxia curvirostra*)

Oprema: Nikon D80, 420 mm, Nikon 300mm
f/4.0 objektiv + TC14E telekonverter, 1/800s, f5.6,
ISO500

foto: Aleš Jagodnik

1

2

Henrik Freyer in slovenska ornitologija

// Janez Gregori

1: Henrik Freyer, farmacevt, naravoslovec in kartograf, se je v 19. stoletju temeljito lotil popisa 268 vrst ptičev na Slovenskem, k čemur so ga vzpodbudili zapisi o ptičih barona Žige Zoisa. Poleg imen, ki jih je sam zbral med ljudstvom, je izpisal tudi vsa Zoisova imena, pri imenih, ki jih je sam skoval, pa je pripisal veliko črko F.
foto: Ciril Mlinar

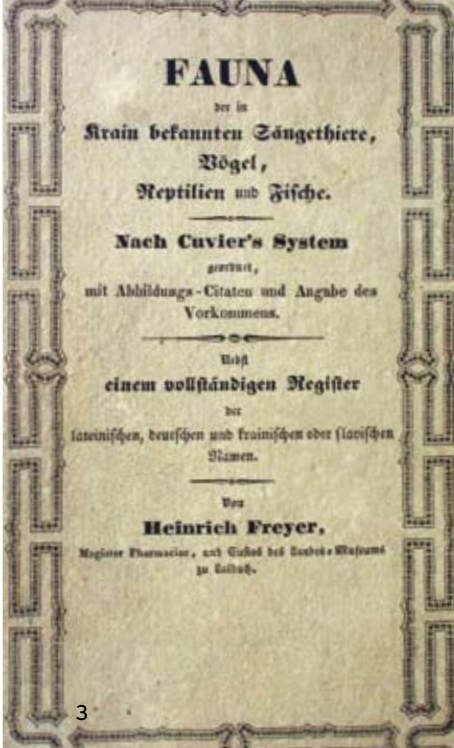
2: V letih 1832-1853 je deloval kot kustos v Deželnem muzeju v Ljubljani, kjer je prepariral nekaj sto večjih živali in zbirko žuželk. Njegova preparatorska storitev pa je celotni skelet jamskega medveda.
foto: Ciril Mlinar

Vsakdo, ki se malo bolj zanima za ptiče in zgodovino ptičarije pri nas, je gotovo slišal za Henrika Freyerja, ki je prvi napravil temeljit popis ptičev na Kranjskem in ga leta 1842 objavil v knjižici *Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische* (Favna na Kranjskem poznanih sesalcev, ptičev, plazilcev in rib). Če pa pogledamo v Biografski leksikon Slovenije, nas čaka neverjetno presenečenje: Henrik Freyer (1802-1866) je predstavljen z mnogimi svojimi deli, nikjer pa ni zapisano, da se je ukvarjal tudi z živalmi, ptiči. Njegova Favna sploh ni omenjena! A resnici na ljubo je treba reči, da je ta pomanjkljivost odpravljena v Enciklopediji Slovenije.

Henrik Freyer je bil farmacevt, naravoslovec in kartograf, rojen v Idriji, kjer je bil njegov oče lekarnar. Po študijih se je kot 23-letni mladenič zaposlil v lekarni svojega očeta v Idriji. Nato pa je spet nadaljeval študije na Dunaju in pridobil magistrsko diplomo. Po očetovi smrti je hotel dobiti idrijsko lekarno, vendar neuspešno. Grof Franc Hohenwarth mu je ponudil novoustanovljeno mesto kustosa deželnega muzeja v Ljubljani. Freyer je ponudbo sprejel in tako prišel v muzej, kjer je deloval v letih 1832-1853, nato pa sledil povabilu, da se zaposli v tržaškem muzeju, kjer je ostal do leta 1864, ko mu je bolezen preprečila nadaljnje delo. V dokaz širine njegovega ustvarjanja moramo povedati, da je leta 1843 izdal na Dunaju zelo obsežno delo, zemljevid Kranjske.

V deželnem muzeju je Freyer prepariral nekaj sto večjih živali in zbirko žuželk, njegova preparatorska storitev je celotni skelet jamskega medveda. Zaslužen je kot zbiratelj slovenskih imen s področja biologije, geologije in geografije. Freyer se je pridno lotil tudi živali in nastala je ljubka knjižica, njegova Favna. Na naslovnici je poleg zgoraj omenjenega popolnega naslova zapisano še, da je »urejeno po Cuvierjevem sistemu, s citati risb in podatki o nahajališčih, poleg popolnega seznama latinskih, nemških in kranjskih ali slovanskih imen«. Na koncu knjige je še kazalo znanstvenih imen in njihovih sinonimov ter nemških in kranjskih imen. Vsega skupaj 90 strani.

Nas trenutno zanimajo ptiči. Freyerja so k delu vzpodbudili zapisi barona Žige Zoisa o ptičih, kar omenja v uvodu. Poleg imen, ki jih je sam zbral med ljudstvom, je izpisal tudi vsa Zoisova imena, pri imenih, ki jih je sam skoval, pa je pripisal veliko črko F. Dela se je lotil zelo skrbno in pregledno. Pri redovih in družinah navaja strokovno in nemško ime, ponekod tudi kranjsko. Pri rodovih in vrstah navaja strokovno, nemško in kranjsko ime, pri nekaterih vrstah izjemoma celo rusko in češko, nekatera imena pa označuje kot 'vindiš' in 'ilirski'. Imena, razen strokovnih in nemških, zapisuje v pisavi bohorščici. Pri mestni lastovki (*Delichon urbicum*) navaja kranjsko ime 'mala lastovza', kot vindiš pa 'glástovza'. Pri črni žolni (*Dryocopus martius*) je kar nekaj vindišarskih soznačnic: krekovt, kreka, klukovez, klokar,

3

4

maverza. Pri domačih vrstnih imenih dosledno uporabljajo dvojno poimenovanje (binarna nomenklatura), torej ime vrste in rodu. Najbolj nazorno je pri rodu *Turdus*, ki ga imenuje 'drošeg', vrste, ki so jih takrat uvrščali v ta rod, pa so: črni drozeg (kos), komatni drozeg (komatar), škerlj drozeg (slegur), plavi drozeg (puščavec), velki drozeg (carar), brinovi drozeg (brinovka), navadni drozeg (cikovt) in beli drozeg (vinski drozg). Rožastega škorca (*Pastor roseus*) uvršča v rod *Gracula*, za katerega je sam skoval ime 'drosgéla', vrsto pa imenoval rudečkasta drozgela.

V seznamu Freyer omenja 268 vrst ptičev. Ob 150. obletnici izida Favne sem objavil krajši zapis v *Acrocephalusu* (1992), z glavnim namenom ugotoviti, katere so pravzaprav vrste, ki jih je imel v mislih, kar v nekaterih primerih niti ni bilo lahko ali pa sploh ne. Z današnjim dostopom do strokovne literature na medmrežju, predvsem stare, bi bilo treba seznam ponovno preveriti in popraviti morebitne spodrsjlaje.

Med vrstami, ki jih omenja Freyer, so mnoge zelo zanimive, bodisi kot redke prikazni (npr. rjavi jastreb (*Aegypius monachus*), skalni vrabec (*Petronia petronia*), rožnati pelikan (*Pelecanus onocrotalus*) ...) ali pa zanje omenja življenjski prostor, iz česar lahko sklepamo, da so tam gnezstile. Take so npr.: rjavi lunj (*Circus aeruginosus*) »v močvirjih in na ribnikih«, laški škrlanec (*Melanocorypha calandra*) »na krasu«, modra taščica (*Luscinia svecica*) »v grmovju ob vodi«, žalobna sinica (*Poecile lugubris*) »na krasu«, pinoža (*Fringilla montifringilla*) »v najgostejših gozdovih, samo pozimi prihajajo na plano«, škrlatec (*Carpodacus erythrinus*) »v Feistenbergu na Dolenskem« - to je grad Tolsti vrh ali Gracarjev turn, Hrastje pri Šentjerneju.

Moram pa malo dregniti v staro rano. Pred leti so snovalci novih oziroma spremenjenih ptičjih imen z namenom, da bi naredili red v slovenskem poimenovanju ptičev med drugim iz vrbje listnice naredili vrbjega kovačka. Freyer vrsto *Phylloscopus trochilus* (*Regulus trochilus*) imenuje 'brésje listniza', vrsto *P. collybita* (*R. rufus*) pa 'vèrbje listniza'. Bila pa je tedaj priložnost, da bi naredili red s čukom in skovikom – imeni bi lahko zamenjali, da bi bili tako zapisani, kot ju je imel že Freyer: čuk ('úhasti zhúk') za vrsto *Otus scops* in veliki skovik ('lónni skovík') za *Athene noctua*. Pa saj malo manj posvečeni v poznavanje ptičev tako vedno pravijo, da so na morju cele noči poslušali čuka. In tudi mali skovik bi bil bolj podoben novemu velikemu skoviku, kot je sedanjemu.

Temeljnost, s kakršno je Freyer obdelal ptiče in seveda tudi druge vretenčarje, je prav presenetljiva. Koliko znanja in občutka za pregledno podajanje podatkov! Če pomislimo, da je v svojem življenju naredil toliko drugih pomembnih stvari, ki ga delajo velikega, da je bila njegova Favna pri biografih spčetka celo spregledana, potlej za Henrika Freyerja lahko rečemo, da je bil res velik frajer! ●

3: Henrik Freyer je napravil prvi temeljiti popis ptičev na Kranjskem in ga leta 1842 objavil v knjižici *Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische* (Favna na Kranjskem poznanih sesalcev, ptičev, plazilcev in rib).

4: Pri domačih vrstnih imenih je Freyer dosledno uporabljal dvojno poimenovanje, torej ime vrste in rodu. Najbolj nazorno je pri rodu *Turdus*, ki ga imenuje 'drošeg'. Vrsta, ki so jo takrat uvrščali v ta rod, pa je med drugimi tudi škerlj drozeg ali slegur (*Monticola saxatilis*).
foto: Aleš Jagodnik

VIRI:

- GREGORI, J. (1992): Ptiči v »Favni« Henrika Freyerja – ob 150. obletnici njenega izida. – *Acrocephalus* 13 (54): 130-137.
- JANČAR, T. (1999): Nomenclatura carniolica Žige Zoisa – ob 200. letnici rokopisa. – *Acrocephalus* 20 (94-96): 71-86.

Magneti s ptičjimi silhuetami

// Barbara Vidmar in Emily Montgomery

1: Na magnetni papir narišemo silhuete ptic, ki so nam najbolj všeč, in jih zatem izrežemo.

2: Ptičje silhuete potem še prerežemo na filc, jih izrežemo in nato nalepimo na magnetni papir.

foto: obe Barbara Vidmar

Modeli silhuet ptic:
The Royal Society
for the Protection
of Birds

Določanje posamezne vrste ptice je lahko nadvse težavno, saj ne čakajo, da jih bomo mirno opazovali in potem določili, katera je. Pravi trenutek mine in ptice že ni več! To so živahne živali, zato nam pri določanju lahko pomagajo tudi nekatere tipične značilnosti, kot so obarvanost perja, velikost telesa, način premikanja (let, skakanje, tekanje, potapljanje ...), okolje, v katerem živijo, lokacija gnezda in način njegove namestitve ter drža in silhueta ptice. Tokrat se bomo posvetili slednji lastnosti.

Silhueta ptice nam je lahko v veliko pomoč pri določanju posamezne vrste. Poglejmo obliko kljuna – je tanek in zakrivljen kot pri škurhih, kratek kot pri sinicah, močan kot pri škinkavcih in strnadih, bodalast kot pri štorcljah, širok in raven kot pri racah ali morda celo s prekrizanimi konicami kot pri krivokljunih? Kakšna je dolžina nog – ali so zelo dolge kot pri čapljah, močne z dolgimi kremplji kot pri ujedah in sovah? Tudi peruti nam lahko pomagajo pri prepoznavanju vrste ptice. So dolge in široke kot pri štorcljah in nekaterih ujedah, morda kratke in široke kot pri sinicah? Kaj pa oblika repa – je škarjast kot pri lastovkah ali zelo dolg kot pri sraki in dolgorepki? Vse te lastnosti nam povedo marsikaj o ptici, ki jo opazujemo.

Tokrat se bomo tudi mi pozabavali s silhuetami in izdelali magnete z obrisi nekaterih vrst ptic. Za izdelavo magnetov potrebujemo:

- magnetni papir
- filc, lahko različnih barv

- lepilo
- škarje

Najprej na magnetni papir narišemo ali natisnemo silhuete ptic in jih zatem izrežemo. Silhuete potem prerežemo na filc, vendar naj bodo te iz filca kakšen milimeter večje. Izrežemo jih in nalepimo na magnetni papir. Priporočljivo je, da je filc debelejši, saj potem magnete lažje primemo. Počakajmo, da se lepilo posuši, in ptičji magneti so narejeni! Na silhueto, ki smo jo izrezali iz magnetnega papirja, lahko nalepimo tudi več različnih barv filca in tako ustvarimo barvito ptico. Če želimo, lahko ustvarimo takšno, kot je v naravi, lahko pa se prepustimo domišljiji in ustvarimo povsem pravljico ptico.

Zdaj ko smo naredili magnete, pa se spet lahko odpravimo v naravo ali samo v okolico svojega doma in poskusimo določiti čim več vrst ptic že od daleč, le na podlagi njihove silhuete. Je kljun tanek ali debel, je dolg ali kratek, raven ali zakrivljen? Ima ptica dolg ali kratek rep? Je čokata ali vitka? Kakšna je njena drža? Skupaj z otroki poskusite narisati silhuete ptic, ki jih boste videli. Otroci pa naj jih potem še pobarvajo in z magneti pripnejo kar na vrata hladilnika.

Modele silhuet škinkavca, plavčka in taščice lahko najdete na spletni strani revije Svet ptic (zavihek Izobraževanje), podrobnosti o določanju ptic na podlagi nekaterih njihovih značilnosti pa na notranjih platnicah priročnika Kateri ptič je to? (Založba Narava, 2004).

OPOZORILO:

Silhuete iz magnetnega papirja naj izrezujejo odrasli, otroci pa le silhuete iz filca. Ostanke (majhne delce) magnetnega papirja takoj odvrzite v koš za smeti, da jih otroci ne bi pojedli!

»Ptičji« spomin

// Alenka Bradač

Ne, ne bomo govorili o spominu šoje Dobrovesčice* in kako bi si ga lahko izboljšala. To morda kakšnemu hrastu ne bi bilo preveč všeč. Beseda bo tekla o družabni igri Spomin, ki je namenjena vam, otroci. Torej, če želite spoznati zanimive vrste ptic ob prijetni igri s svojimi prijatelji in starši, pobrskajte po predalih in poiščite naslednje potrebščine:

- škarje,
- trši papir (npr. šelesamer) velikosti risalnega lista (format A3),
- lepilo; najboljšje je tisto v stiku, malo slabše je prozorno iz tube (tisto, ki ima tako močan vonj), neprimereno pa belo iz tube (mekol),
- neobvezno: samolepilno prozorno folijo ali plastifikator z ustrezno folijo.

Ko imate vse potrebno pripravljeno, nadaljujte ustvarjalno po naslednjih navodilih:

- Najprej iz sredine revije previdno vzemite osrednji list s fotografijami ptic na straneh 28 in 29. S škarjami prerežite papir na sredini (kjer je bil prepognjen) in obrežite vse zunanje robove. Posameznih slik še ne izrezujte!
- Pomerite, ali je pripravljeni šelesamer dovolj velik za oba izrezana lista. Je? Dobro, potem nadaljujte. Ni? Skočite s starši v najbližjo papirnico in kupite enega v svoji najljubši barvi.
- Sedaj namažite hrbtno stran prvega lista z lepilom. Pri tem bodite res natančni in temeljiti. Naj ne ostane noben konček lista nenamazan. Natančnost je pomembna zato, ker boste na koncu vse slike izrezali. Kjer se slike ne bodo držale podlage, bodo kmalu, ko

jih boste večkrat vzeli v roke, začele cveteti.

- Tako namazan list pritisnite na šelesamer. Dobro podrgnite po celi površini lista, da se list in šelesamer dobro sprimeta. Lahko uporabite krpico iz blaga.
- Enako naredite z drugim listom.
- Ko končate z lepljenjem, se sprehodite do družinskih članov. Sprehod ima dve prednosti: izvedeli boste, kdo bo kmalu imel čas za igro z vami, in še lepilo se bo medtem posušilo.
- S plastifikatorjem lahko lista plastificirate in Spominu tako podaljšate življenjsko dobo. **Plastificiranja se lotite samo skupaj s starši!** Spomin lahko zaščitite tudi s samolepilno prozorno folijo. Naj vam pri lepljenju folije nekdo pomaga.
- Sledi še striženje. Po črticah izrežite vsako sliko ptice posebej.
- In sedaj? Naj se sliši: »Sem žeeeee!«

Še opozorilo pri igri:

Bodite pozorni, ko prijatelji mešajo in polagajo kartice za začetek igre. Naj se vam ne zgodi ista zgodba kot deklici na sliki 2, ko po petem pobranem paru ni več verjela v srečni niz svoje soigralke. Naj bodo vaši kupčki kartic ptičjih parov visoki!

Za starše:

Spomin je sestavljen iz dvajsetih parov ptic. Pri sami pripravi Spomina otrokom pomagajte tam, kjer je zanje delo še prezahtevno. Nekatere ptice na fotografijah so naše sosede in jih pogosto vidimo v okolici domov. Druge srečamo redkeje, a kaj je lepšega kot z otroki oditi na raziskovalni pohod?! Število parov prilagajajte sposobnosti svojih otrok. Ob fotografijah se pogovarjajte in tako otroka seznanjajte z značilnostmi ptic (barva perja, oblika kljuna, vedenje – prehranjevanje, kopanje, gnezdenje, plavanje, letenje ipd.) in posameznimi vrstami. Kartice Spomina uporabite tudi, ko z otroki spremljate, katere ptice pozimi obiskujejo vašo ptičjo krmilnico. Kartice lahko nalepite kar na okensko šipo.

* Prigode šoje Dobrovesčice si lahko prebereš v zgodbi Šoja in hrast Tomaža Miheliča v tretji številki Sveta ptic iz leta 2010 (stran 32). ●

1: V vrtcu kartice Spomina doletijo »hude« preizkušnje, zato ga je bolje plastificirati.

2: Pozornost pri igri je ključnega pomena tako pri polaganju kartic kot pri pobiranju parov.

foto: obe Alenka Bradač

Avtorji fotografij za igro Spomin na straneh 28 in 29 (od leve proti desni in navzdol): velika sinica, taščica, domači vrabec (vse Janez Papež), kos (Dare Fekonja), siva vrana (Ivan Esenko), domači golob (Tomi Trilar), fazan (Eva Vukelič), rečni galeb (Darinka Mladenovič), kmečka lastovka (Borut Rubinič), mlakarica (Janez Papež), labod, kanja (obe Darinka Mladenovič), lesna sova (Robi Rožaj), štoklja (Tone Trebar), veliki detel (Janez Papež), vodomec (Matej Vranič), lišček (Janez Papež), zelenec, liska (obe Matej Vranič), kukavica (Miha Krofel)

1

ŽOLNA

// Polonca Kovač

1: Črni žolni in koconogi čuk
ilustracija: Kristina Krhin

JAKOB IN EMILIJA ŽOLNA STA NEKEGA DNE DOLBLA, DOLBLA IN DOLBLA IN V SMREKO IZDOLBLA GLOBOKO LUKNJO. ZA JAKOBOM SO TRSKE KAR FRČALE, KAJTI NJEGOV KLJUN JE BIL KOT NAJMOČNEJŠE DLETO. LUKNJA JE BILA GLOBOKA ŽE CEL METER. OBČEPELA STA V NJEJ IN EMILIJA JE REKLA:

»VEŠKAJ, TOLE JE UDOBEN DOM. RADA BI IMELA KAKŠNIH PET OTROK.«

»KOMOT JIH BOVA IMELA,« JI JE ODGOVORIL JAKOB. »IN TUDI S HRANO BO KOMOT. SI VIDELA, KAKŠNO VELIKO MRAVLJIŠČE JE POD SMREKO?«

‘KOMOT’ JE BILA JAKOBOVA NAJLJUBŠA BESEDA, ČEPRAV JE NI V PRAVOPI-SU. ON JE NAMREČ RAD ŽIVEL UDOBNO IN TEMU JE PRAVIL ‘KOMOT’. NO, IN KER JE BIL TAKO RAD KOMOT, JE POLEG GLAVNE LUKNJE IZDOLBEL ŠE ENO MANJŠO ZA PRENOČEVANJE.

»ČE BODO OTROCI PONOČI SITNI,« JE POJASNIL IN EMILIJI SE JE TO ZDELO PRAV MODRO.

KO STA VSE TAKO LEPO OPRAVILA, STASEŠLA MALO POTEPAT PO GOZDU. TRKALA STA PO DREVESIH IN KO SO RADOVEDNI HROŠČI POKUKALI IZ LUBJA, STA JIH – HAM – POMALICALA. »KAKO SO NEUMNI!« JE MENILA EMILIJA, JAKOB PA JE PRIPOMNIL, DA GOTOVO NE BI BILI HROŠČI, ČE BI BILI BOLJ PAMETNI. MALO STA ŠE BOBNALA PO DREVJU IN SE NATO ODPRAVILA DOMOV. EMILIJA JE PRVA ZDRSNILA V LUKNJO – TI LJUBI BOG, KAKO JE ZAVREŠČALA!

»NEKAJ – NEKAJ JE NOTRI,« JE HLIPALA. »IN RUMENO GLEDA!«

»KDO JE?« JE ZARJUL JAKOB V LUKNJO IN IZ LUKNJE SE JE ZASPANO OGLASILO:

»JAZ.«

»KAKŠEN JAZ?« JE VPIL JAKOB.

»JAZ – FRANČEK,« JE SPET REKLO IN IZ LUKNJE SE JE PRIKOBACAL ZASPAN ČUKEC.

»TI BOM ŽE POKAZAL! MARŠ IZ MOJE LUKNJE!« SE JE DRL JAKOB, EMILIJA JE PA ŠE KAR VREŠČALA.

»SAJ ŽE GREM, SAJ ŽE GREM, NE SE KREGAT,« JE REKEL FRANČEK IN NESLIŠNO ODLETEL.

»GROZNO!« JE REKLA EMILIJA. »VEŠ, DA SE JE NEKOČ V DEBLO MOJE TETE NASELILA MESTNA KAVKA?«

»TO JE RAZUMLJIVO,« JE MENIL JAKOB. »VSAK JE RAD KOMOT.« ●

→ Postanite član DOPPS, pridružite se nam!

Želite prispevati k ohranjanju našega naravnega bogastva in k povečanju družbene veljave varstva ptic in narave? Morda želite aktivno sodelovati v ornitoloških in naravovarstvenih projektih? Ali pa si želite le prijetne družbe z drugimi ljubitelji ptic in narave?

Vse to vam prinaša članstvo v Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Poleg že omenjenih možnosti se boste lahko brezplačno udeleževali številnih izobraževalnih izletov in predavanj širom Slovenije ter prejeli revijo Svet ptic, prvo slovensko poljudno revijo o pticah. Mogoče vas zanima strokovno delo in se boste odločili še za revijo Acrocephalus.

Naše poslanstvo je varovanje ptic in njihovih habitatov. Tega uresničujemo s skupnimi močmi, zato je prav vsak posameznik pomemben člen verige, v kateri lahko pripomore k varstvu narave.

Svojo namero o včlanitvi sporočite na naš naslov: **DOPPS, p.p. 2990, 1001 Ljubljana, e-pošta: dopps@dopps.si ali nas pokličite na 01/426 58 75.** Poslali vam bomo pristopni paket. Postali boste del organizacije, ki deluje v javnem interesu varstva narave in je partner svetovne zveze za varstvo ptic BirdLife International.

S tem boste storili uslugo pticam, naravi in nenazadnje tudi ljudem.

1

1: Ščinkavec (*Fringilla coelebs*) je najpogostejša gozdna vrsta ptice v Sloveniji in se znajde v skoraj vsakem gozdu.
foto: Matej Vranič

2: Večina vrst ptic izbira določen tip gozda zaradi drevesnih vrst, na katerih gnezdi, se prehranjuje, počiva, skriva.

A: Krivokljun (*Loxia curvirostra*)
foto: Ivan Esenko

B: Dlesk (*Coccothraustes coccothraustes*)
foto: Matej Vranič

C: Plavček (*Cyanistes caeruleus*)
foto: Aleksander Čufar

D: Rdečeglavi kraljiček (*Regulus ignicapillus*)
foto: Erik Šinigoj

E: Krekovt (*Nucifraga caryocatactes*)
foto: Jan van der Straaten / Saxifraga

F: Koconogi čuk (*Aegolius funereus*)
foto: Matej Vranič

G: Črna žolna (*Dryocopus martius*)
foto: Milan Cerar

H: Mali detel (*Dendrocopos minor*)
foto: Milan Cerar

I: Triprsti detel (*Picoides tridactylus*)
foto: Tomaž Mihelič

Ptice v različnih tipih gozda

// Petra Vrh Vrezec

Ptice si v gozdu poiščejo prostor, ki jim ustreza za življenje. Odvisne so torej od različnih dejavnikov, ki vplivajo na njihovo razporejanje v prostoru. Eden izmed zelo pomembnih je nedvomno **starost in velikost gozdnega sestoja**. Kozačo (*Strix uralensis*), malega muharja (*Ficedula parva*), belohrbtega detla (*Dendrocopos leucotos*) in nekatere druge vrste ptic najdemo le v velikih starih gozdovih. Zato je zelo pomembno, da se s temi gozdovi ne **gospodari intenzivno**, če želimo ohraniti in zavarovati vrste, ki so vezane na take gozdove. **Podnebne razmere** določajo različno sestavo drevesnih vrst in tako vplivajo tudi na razporeditev ptic. Zato se ptice razporejajo tudi glede na **nadmorsko višino, izpostavljenost leg soncu** ipd. Nenazadnje se ptice razporejajo tudi glede na različni **tip gozda**, kar je učni cilj tokratne teme. Kot tip gozda pojmuje mo strukturo gozda glede na delež iglastih ali listnatih dreves v gozdnem sestoji in ga delimo na iglasti, listnati in mešani gozd.

Pravzaprav ostre delitve ptic na tiste, ki živijo samo v mešanih, listnatih ali iglastih gozdovih, ni, saj gre bolj za umetno delitev, ki rabi našim predstavam in razumevanju narave. Vrste živijo v določenem tipu gozda zaradi drevesnih vrst, na katerih gnezdi, se prehranjujejo, počivajo, skrivajo ipd. Nekatere ptice so tako lahko omejene le na en tip gozda ali celo samo na točno določene vrste dreves, ki jih nujno potrebujejo za preživetje, in je zato njihova razširjenost v prostoru precej ozko omejena. Seveda pa to ne velja za vse ptice. Veliko je tudi takšnih, ki lahko živijo skoraj v vsakem gozdu. Vsem dobro znani ščinkavec (*Fringilla coelebs*), ki je tudi najpogostejša gozdna vrsta ptice v Sloveniji

in Evropi, se znajde v domala vsakem gozdu. Tudi taščica (*Erithacus rubecula*) in kos (*Turdus merula*) nista izbirčna pri izbiri svojega kotička v gozdu.

Kljub temu pa je večina vrst pogostejša le v določenem tipu gozda. **Listnate gozdove** prednostno izbira **dlesk** (*Coccothraustes coccothraustes*). Njegov robustni kljun zgovorno pove, da je namenjen tretju semen listavcev, zlasti gabra in češnje. V krošnjah listavcev za svoj zarod nabira gosenice **plavček** (*Cyanistes caeruleus*), **mali detel** (*Dendrocopos minor*) pa dolbe dupla v mehak les t.i. mehkolesnih listavcev, denimo trepetliko, topol ali vrbo.

V **iglastih gozdovih** bomo našli **krivokljuna** (*Loxia curvirostra*), katerega glavna hrana so semena v storžih iglavcev, zlasti smrek in borov. **Rdečeglavi kraljiček** (*Regulus ignicapillus*) med iglicami išče žuželke. Sušice odmrlih ali odmirajočih iglavcev pa so priljubljeno mesto za **triprstega detla** (*Picoides tridactylus*). Na njih stika za žuželkami, predvsem za ličinkami podlubnikov, kozličkov in drugih hroščev.

Mešane gozdove razumljivo naseljujejo tako vrste listnatih kot iglastih gozdnih sestojev, med njimi pa so tudi vrste, ki jih privlačijo tako ena kot druga drevesa. **Črna žolna** (*Dryocopus martius*) teše dupla v listavce, najpogostejše v bukev, prehranjuje pa se na smreki, v katero dolbe prehranjevalne luknje, ko stika za mravljimi gnezdi. V duplih listavcev, ki jih je stesala črna žolna, gnezdi **koconogi čuk** (*Aegolius funereus*), ki pa si za dnevno počivališče raje izbere gosto krošnjo v jelki ali smreki. **Krekovt** (*Nucifraga caryocatactes*) se prehranjuje s semeni iglavcev, konec poletja pa na leskah obira lešnike, od tod tudi njegovo staro ime lešnikar.

V Sloveniji se za zdaj še vedno lahko pohvalimo z veliko pestrostjo gozdnih vrst ptic. Vse bolj pa vzbuja skrb vedno večje in prekomerno izsekavanje, ki je posledica ekonomske krize in neizmerne človeške grabežljivosti. Žal v zadnjem času ni več opaziti naravi prijaznega ravnanja z gozdom, po katerem si je Slovenija z naprednim načinom prebiralne sečnje v nedavni preteklosti

pridobila sloves ene najbolj gozdnatih evropskih držav. Naj bodo gozd in gozdne živali še vedno simbol prepoznavnosti Slovenije, saj so mnoge izmed teh v večjem delu Evrope le še stvar zgodovinskega spomina!

Tema zajema učni načrt za 7. razred osnovne šole, katere učni cilj je spoznavanje prilagoditve ptic posameznim tipom gozda.

PRIPOROČENI VIRI:

TRILAR, T. & VREZEC, A. (2009): Gozdne ptice Slovenije. – Mladinska knjiga Založba, Ljubljana.

ČESA SMO SE NAUČILI:

- V gozdu se ptice razporejajo glede na različne dejavnike:
 - tip gozda,
 - starost gozda,
 - velikost gozdnega sestoja,
 - nadmorsko višino,
 - intenzivnost gospodarjenja,
 - izpostavljenost soncu,
 - in druge dejavnike, kot so količina odmrle lesne mase, kamninska podlaga in vrstna sestava zeliščnega sloja
- Listnate gozdove prednostno izbirajo dlesk, plavček, mali detel in drugi.
- V iglastih gozdovih bomo našli krivokljuna, rdečeglavega kraljička, triprstega detla.
- V mešanih gozdovih zasledimo črno žolno, koconogega čuka, krekovta. •

Ptice okoli nas – zabeleženih 3.315 ptic

// Eva Vukelič

1: Ljubitelji ptic ne namenajo pozornosti samo pticam, marveč tudi drugim živalskim skupinam. Učenci na OŠ dr. Josipa Plemmlja Bled so postavili celo prometni znak "veverice na cesti", ki opominja voznike na previdnost.
foto: Hana Stevič

2: Domači vrabec (*Passer domesticus*) je bil letos najštevilčnejša vrsta ptice, ki se pojavlja v naši okolici.
foto: Eva Vukelič

Na DOPPS-u smo letošnjo zimo tretjič ponovili akcijo opazovanja ptic, ki se pojavljajo v naši okolici. V mestih in vaseh prebiva kar nekaj vrst. Pozimi si v naseljih poleg stalnic iščejo hrano tudi številni zimski gosti in takrat jih je mogoče enostavno opazovati. Z akcijo smo želeli (predvsem mlade) navdušiti za opazovanje narave ter ob tem spremljati, kaj se dogaja s pticami v naseljih. V ta namen smo pripravili opazovalni list s tabelo za beleženje opazovanj ter slikami nekaterih pogostejših vrst.

Kako smo opazovali

Ptice smo po vsej Sloveniji opazovali v tednu od 7. do 13. februarja 2011. Enkrat v tem obdobju smo si izbrali pol ure, ko smo beležili vrste in število opaženih ptic v svoji okolici. Opazovali smo skozi okno, ob krmilnici, ali pa smo se odpravili na krajši sprehod okoli doma oziroma šole.

Kaj smo ugotovili

Prejeli smo 117 obrazcev, v katere so opazovalci posamezno ali v skupinah zabeležili svoja opazovanja ptic v naseljih. Štetju so se pridružili tudi otroci, učitelji in vzgojitelji 23 vrtcev in šol. Dve tretjini opazovanj smo opravili v vaseh, tretjino pa v mestih in na njihovih obrobjih.

V akciji smo zabeležili skupno 3.315 osebkov ptic 41 različnih vrst. V polurnem opazovanju je bilo mogoče opaziti do 125 osebkov oziroma 16 različnih vrst ptic, ali pa tudi nobene. V povprečju pa smo v tem času opazili 28 osebkov oziroma 6 različnih vrst. Najpogostejše (največkrat opažene) ptice so bile velike sinice, sledili so jim domači vrabci in sive vrane. Če pogledamo seznam najredkejših vrst, vidimo, da je tudi v naseljih mogoče opazovati zanimive vrste ptic. Na Primorskem je bilo opaženih nekaj takšnih (črnohlavka, škorec), ki se iz celinske Slovenije pozimi odselijo. Glede na številčnost je bil vrstni red nekoliko drugačen: največ je bilo domačih vrabcev, nato velikih sinic in sivih vran. Razlika je lahko velika med drugim tudi zaradi različnega vedenja ptic. Nekatere vrste so pogosto razširjene in se zadržujejo v jatah, taka sta npr. domači vrabec in domači golob. Druge, kot sta kos in taščica, so tudi pogosto razširjene, vendar se pojavljajo samo posamezno in bolj enakomer-

Tabela: 10 najbolj številnih, 10 najpogostejših (največkrat opaženih) in 10 najredkejših vrst

10 najbolj številnih vrst	10 najpogostejših vrst	10 najredkejših vrst
1 domači vrabec (<i>Passer domesticus</i>)	velika sinica	stržek (<i>Troglodytes troglodytes</i>)
2 velika sinica (<i>Parus major</i>)	domači vrabec	črnohlavka (<i>Sylvia atricapilla</i>)
3 siva vrana (<i>Corvus cornix</i>)	siva vrana	krokar (<i>Corvus corax</i>)
4 poljski vrabec (<i>Passer montanus</i>)	kos	brinovka (<i>Turdus pilaris</i>)
5 domači golob (<i>Columba livia domestica</i>)	sraka	kormoran (<i>Phalacrocorax carbo</i>)
6 sraka (<i>Pica pica</i>)	taščica (<i>Erithacus rubecula</i>)	plotni strnad (<i>Emberiza cirulus</i>)
7 čizek (<i>Carduelis spinus</i>)	poljski vrabec	skobec (<i>Accipiter nisus</i>)
8 zelenec (<i>Carduelis chloris</i>)	plavček	rumenonogi galeb (<i>Larus michahellis</i>)
9 plavček (<i>Cyanistes caeruleus</i>)	veliki detel (<i>Dendrocygna major</i>)	škorec (<i>Sturnus vulgaris</i>)
10 kos (<i>Turdus merula</i>)	domači golob	zelena žolna (<i>Picus viridis</i>)

no, kar se pozna pri manjšem številu opaženih ptic. V primerjavi z lansko zimo je bil vrstni red prvih štirih najbolj številnih vrst podoben.

Vsem, ki ste sodelovali pri akciji, se najlepše zahvaljujemo. S čim bolj množičnim vsakoletnim spremljanjem ptic lahko dobimo še bolj natančne in uporabne podatke o spreminjanju populacij ptic v naseljih. Spremembe, ki jih opazimo pri pticah, pa so tudi odsev sprememb v našem okolju.

Nekaj vtisov učiteljev, ki so sodelovali pri akciji:

Na OŠ Dragomelj smo se odzvali vabilu članov Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. Pri naravoslovnem krožku smo uro namenili opazovanju in spoznavanju ptic, ki se pojavljajo v našem okolju. V četrtek, 10.2.2011 smo odšli v bližnji gozdiček. Jutro je bilo mrzlo, a se je že slišalo ptičje petje. Najprej so nas pozdravile vrane, ki imajo v bližini šole kar nekaj gnezd. Na poti do gozdička se vije potok Pšata in tam so nas pozdravile še divje race. V krogih so letale nad nami in nam prepevale jutranjo budnico. Pot nas je vodila do gozdička, kjer smo se razdelili v skupine. Vsaka skupina je dobila list s fotografijami ptic ter tabelo za vpisovanje. Če je katera od skupin opazila kaj zanimivega, nas je obvestila in smo si skupaj le-to ogledali. Učenci, ki obiskujejo krožek, hodijo v 1. razred, zato so potrebovali kar nekaj pomoči. Skupaj smo si ogledali ptico, jo poiskali na fotografiji, jo poimenovali in naredili v tabeli črto. Na koncu smo črtice prešteli in v poročilo zapisali končno število videlih ptic. Bilo je čudovito jutro. Sonce se je počasi dvigalo, vse je bilo še tako mirno, le sinice so se oglašale. Premraženi, a nasmejani smo se vrnili v šolo. V šoli smo si ogledali še ptice, ki jih zunaj nismo opazili in jih poimenovali. Odločili smo se, da sprehod ponovimo, ko bo topleje.

Mentorica Gabrijela Visenjaj, OŠ Dragomelj

V petek, ko smo opazovali ptice, smo se imeli prav prijetno. Z učenci (sedemletniki) smo odšli na kranjski stadion, kjer smo že po poti opazovali ptice. Imeli smo srečo, saj smo na strehi hiše opazili srako, v grmovju pa vrabce. Največ smo opazili vran, ki so se tudi »lepo« oglašale. Visoko na nebu pa je krožila ujeta, ki ji nismo vedeli imena. Predvidevam, da je bila kanja. Žal s seboj nismo vzeli fotoaparata. Učence je opazovanje tako navdušilo, da zdaj v šolo nosijo knjige o pticah in mi pripovedujejo, katere ptice so videli v domačem okolju.

Mentorica Vilma Kumše, OŠ Simona Jenka Kranj

Pred mojo učilnico imam kar dve krmilnici, tako da je pogled res prelep. V zavetju lovorikovca sem postavila tudi tablo, na katero smo nalepili sliko najpogostejših ptic, tako da imamo sedaj pravo opazovalnico ptic. Opazili smo, da se ustavljajo tudi mimoidoči in opazujejo. Redne obiskovalke so tudi veverice, tako da se nam stalno nekaj dogaja. Postavili smo tudi prometni znak »veverice na cesti«, da opomnimo voznike na previdnost. Znak je izdelal devetošolec.

Mentorica Alenka Šimnic, OŠ dr. Josipa Plemlja Bled

3: Pri naravoslovnem krožku so prvošolci opazovali in spoznavali ptice, ki se pojavljajo v okolici.
foto: Gabrijela Visenjaj

4: Sedemletniki OŠ Simona Jenka Kranj so opazili največ sivih vran (*Corvus cornix*).
foto: Eva Vukelič

→ Kodeks slovenskih ornitologov

Vsak slovenski ornitolog, opazovalec in proučevalec ptic naj:

- pred vsemi interesi zastopa interese narave in varstva ptic,
- pri svojem delu in tudi sicer ne vznemirja ptic po nepotrebnem in jim ne škoduje; prav tako naj ne ogroža drugih živih bitij in narave,
- ne jemlje ptic iz narave in jih ne zadržuje v ujetništvu,
- bo pri fotografiranju ptic in narave obziren; ogroženih vrst naj ne slika v gnezdu,
- vestno beleži vsa opažanja in skrbi, da se podatki po beležkah ne postarajo,
- sodeluje s kolegi, jim pomaga pri delu in skrbi za dobre odnose z njimi.

1

4

2

3

Šolski fotografski natečaj »Ptice okoli mojega doma«

// Jure Slatner

V letošnjem šolskem letu smo na Gimnaziji in veterinarski šoli Ljubljana prvič razpisali fotografski natečaj »Ptice okoli mojega doma«. Dijaki so jeseni in pozimi fotografirali ptice in prispevali kar 586 fotografij. Kriterij, po katerem so bile fotografije ocenjene, je bil le delno povezan z redkostjo vrste, bolj pomemben je bil umetniški vtis. V ožji izbor se je tako uvrstilo 16 fotografij, ki so zdaj razstavljene v veznem hodniku šole. Avtorji razstavljenih fotografij so Tea Černič, Janja Kosem, Luka Ložar, Urša Vide in Ana Vreček. Šola kot pokrovitelj jih je nagradila s CD-jem s ptičjim petjem.

Ker je bil odziv tako množičen, že napovedujemo nov natečaj, tokrat z motivi hišnih ljubljencev – naših domačih živali. Tudi tokrat ne bodo imele prednosti nenavadne živali, temveč način, s katerim bodo živali prikazane.

Nekatere zmagovalne fotografije:

1// Mlakarica (*Anas platyrhynchos*)
foto: Urša Vide

2// Siva gos (*Anser anser*)
foto: Tea Černič

3// Labod grbec (*Cygnus olor*)
foto: Janja Kosem

4// Taščica (*Erithacus rubecula*)
foto: Luka Ložar

1

Raziskovalni vikend Gozdne ptice

// Željko Šalamun, Barbara Vidmar

Pomurska sekcija je med 15. in 17. aprilom organizirala ornitološki raziskovalni vikend Gozdne ptice Bukovnica '11. Deset mladih pomurskih osnovnošolcev je ob Bukovniškem jezeru spoznavalo predvsem gozdne ptice.

Že prvi večer so se otroci skupaj z mentorji odpravili na teren, da bi se naučili, kako popisujemo sove. Marku (edinemu fantu) je uspelo sovo priklicati kar s pomočjo svojega klica. Naslednji dan so po jutranjem terenskem delu raziskovali vsebino svojih izbljuvkov ter določali, katerim pticam pripadajo posamezna ptičja peresa. Sledil je popoldanski sprehod, na katerem so lahko od blizu videli velikega detla (*Dendrocopos major*) in se naučili marsikaj o gozdu. Nekateri so se že drugič zvečer odpravili na popis sov.

Nedeljsko jutro so otroci preživeli na transektnem popisu, dopoldne pa so opravili popis preleta ptic, na katerem so med drugim spoznali, kako popisujemo uje. O svojem delu so zatem pripravili plakate in jih na popoldanski zaključni prireditvi predstavili staršem in drugim navzočim. Otroci so v treh dneh našeli več kot 40 vrst ptic in se naučili prepoznavati najbolj običajne vrste.

Vsi udeleženci so za spomin na raziskovalni vikend prejeli »kukavico«, igračo, s katero so se včasih igrali pomurski otroci. Izdelana je iz gline in z malo spretnosti lahko z njo oponašamo kukavico (*Cuculus canorus*), lesno sovo (*Strix aluco*), turško grlico (*Streptopelia decaocto*), vijeglavko (*Jynx torquilla*), koconogega čuka (*Aegolius funereus*) in še kakšno vrsto ptice.

2

Na kratko pa lahko strnemo dogajanje na raziskovalnem vikendu takole: mladi udeleženci in njihovi mentorji so opravili izvrstno delo!

Izvedbo raziskovalnega vikenda so omogočili: GLG Murska Sobota, DOŠ Dobrovnik, TBP Tovarna bovdenov in plastike d.d., Agromerur d.o.o., Mesarstvo Kodila, Pomurske mlekarne d.d. in Ocean Orchids d.o.o. ●

1: Mladi pomurski osnovnošolci so raziskovali vsebino svojih izbljuvkov.

2: Udeleženci ornitološkega raziskovalnega vikenda.

foto: obe Barbara Vidmar

→ Vabilo na Ptičariado 2011

Ptičariado 11

Ptičariado, družabno-tekmovalen dogodek, na katerem beležimo kar največje število različnih vrst ptic na terenu, bomo letos organizirali v **Celjski kotlini z okolico**. Tekmovanje bo potekalo v **soboto, 1. oktobra**, in sicer pod pokroviteljstvom štajerske sekcije društva. Obljubljamo vam nepozaben dan v družbi prijetnih ljudi in seveda ptic!

Na Ptičariadi lahko sodelujete le v skupinah. Najmanjše število tekmovalcev v skupini je tri, navzgor število ni omejeno. Pogoji so le ta, da mora skupina na terenu delovati enotno (se pravi, da so udeleženci skupaj na pogovorni razdalji) in se ne sme prevažati z več kot enim avtomobilom.

Prijave sprejemamo **do 30. septembra** na e-naslov: **plj.alen@gmail.com**. Vsa dodatna navodila bodo prijavljenim skupinam poslana naknadno.

Pa dosti perja!

Redni zbor članov DOPPS že 32. po vrsti

// Tomaž Berce

Dne 18. februarja 2011 se je v Grand hotelu Union na 32. zborovanju članov Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije zbralo nekaj čez 50 udeležencev. Kot se za formalna druženja spodobi, je v uvodu zbrane nagovoril predsednik DOPPS-a Rudolf Tekavčič, ki je tudi vodil potek skupščine. V nagovoru nas je seznanil s pomembno društveno novostjo, in sicer, da je na položaju direktorja pisarne Andreja Medveda nasledil dr. Damijan Denac. Navzoči smo nato potrdili predlagani dnevni red.

Prisluhnili smo pozdravu novega direktorja, sledila pa so poročila zaposlenih v pisarni, ki so nam predstavili projekte, opravljene v minulem letu. Vsebinska poročila so bila razdeljena glede na področje delovanja društva: varstveno ornitološko delo, monitoring, popis za indeks splošno razširjenih ptic kmetijske krajine (FBI), program Onkraj meja – Krila nad Balkanom ter Novi ornitološki atlas gnezdilk Slovenije. Posebna poročila so bila pripravljena v zvezi z izobraževanjem, za društvo pomembnim članstvom, izdajanjem periodike v obliki revij Svet ptic in Acrocephalus ter aktivnostmi v DOPPS-ovih naravnih rezervatih Škocjanski zatok, Iški morost in Ormoške lagune.

Priložnost za predstavitev so imele tudi sekcije. Vsaka izmed njih se je predstavila s svojim trdim delom in pridnostjo, ki smo jo navzoči pospremili z aplavzom.

1

4

2

3

5

Vsako leto znova prisluhnemo pomenu sekcij pri regionalnem vodenju aktivnosti društva, kjer lahko postane vsaka ideja izvedljiv cilj sekcije. Ne smemo pozabiti mladinske sekcije, ki marljivo skrbi za aktivnosti mladih ljubiteljev narave in obenem za svetlo prihodnost ornitologije v Sloveniji.

Vsebinskim predstavitev sta sledili letno finančno poročilo in poročilo nadzornega odbora. Skupščina članov je nato opravila glasovanje za vlogo podpredsednika DOPPS-a. Z nastopom funkcije direktorja namreč Damijan Denac ne more več opravljati vloge podpredsednika. Za prevzem tega mesta je bila predlagana dr. Tatjana Čelik, dolgoletna članica DOPPS-a, ki so jo navzoči člani z glasovanjem tudi potrdili.

Ob tej priložnosti je bila podeljena tudi nagrada Zlati legat. Gre za nagrado, ki jo DOPPS podeljuje slovenskim ornitologom za najboljše delo s področja ornitologije, objavljeno v preteklem letu doma ali na tujem. Tokrat je bila nagrada podeljena izjemoma skupaj za leti 2008 in 2009. Žirija v sestavi doc. dr. Hubert Potočnik, doc. dr. Al Vrezec in predsednica dr. Urša Koce je med vsemi deli za najboljšega označila delo z naslovom *Pojavljanje vodnih ptic in ujed na območju vodnega zadrževalnika Medvedce (Dravsko polje, SV Slovenija) v obdobju 2002–2008*, avtorjev Dejana Bordjana in Luke Božiča. Delo je bilo objavljeno leta 2009 v reviji *Acrocephalus*.

Po krajšem oddihu je sledil neformalni del večera. Dr. Al Vrezec nam je z zelo poučno in zabavno predstavitvijo približal paritvene strategije ptic. Gregor Šubic je nato v obliki dveh krajših filmov prikazal življenje ptic pri nas in na afriški celini, sledilo pa je aktualno predavanje Tomaža Miheliča o gozdnih pticah in nji-

hovem domovanju v okviru tematike Mednarodnega leta gozdov.

V imenu DOPPS-a bi se rad zahvalil gospodu Bogdanu Lipovšku, ki nam je ponovno omogočil, da smo zbor članov lahko opravili v prostorih Grand hotela Union. ●

1: V Grand hotelu Union se je na zborovanju članov DOPPS zbralo nekaj čez 50 udeležencev. foto: Peter Legiša

2: Nagrado Zlati legat sta za delo z naslovom *Pojavljanje vodnih ptic in ujed na območju vodnega zadrževalnika Medvedce* prejela Dejan Bordjan in Luka Božič. Na sliki so mala (Egretta garzetta) in velike bele čaplje (E. alba) na zadrževalniku Medvedce. foto: Dejan Bordjan

3: Anže Skoberne, novi predsednik notranjske sekcije, je suvereno predstavil njihovo delo. foto: Peter Legiša

4: Sledil je tudi družabni del srečanja, ki ga je gostil direktor GH Union Bogdan Lipovšek (četrty z leve) foto: Al Vrezec

5: Al Vrezec je poučno in zabavno predstavil paritvene strategije ptic. Na sliki je togotnik (*Philomachus pugnax*) z zapleteno paritveno strategijo, pri kateri nastopajo kar tri različne oblike samcev. foto: Christine Gerhardt / ChristineGerhardt.de

RESTAVRACIJA

Unionski vrt

Zelena oaza v središču Ljubljane.

- ponudba **dnevnih kosil** in **à la carte** s posebnimi sezonskimi specialitetami
- obujanje ponudbe »**Unionskih rož'c**«, tradicionalnih jedi na žlico
- sladke dobrote s tradicijo stoletnih receptur

Odperto vsak dan od 9.00 do 23.00 ure, lokacija: center Ljubljane, vrt Grand hotela Union, vhod iz ploščadi Ajdovščina, tel.: 01 308 1907, e-mail: smrekarjev.hram@gh-union.si

Brezplačno parkiranje za goste restavracije v varovani garaži Grand hotela Union

1

2

Opazovanje nenavadnega gnezdenja velike sinice

// Aleksander Pritekelj

1: Velika sinica (*Parus major*) je zelo neizbirčna, kar se gnezdišča tiče. Gnezdi povsod, kjer so gnezdilne razmere vsaj za silo ustrezne.
foto: Matej Vranič

2: Velike sinice med gnezdenjem temeljito vzdržujejo čistočo v leglu. Sinica prične konec marca ali v začetku aprila nositi v gnezdišče prvo gnezdilno gradivo, večinoma mah, redkeje suho travo in perje. Gnezdo gradi samo samica, samec jo spremlja pri nabiranju gnezdilnega gradiva, spotoma išče hrano zanje in prepeva. Prva jajca bomo v leglu našli teden do dva po začetku graditve gnezda. Vsak dan izvali eno jajce in dokler ni leglo popolno, ga čez dan pokriva z gnezdilnim gradivom. Med valjenjem samica legla ne pokriva več, ko zaradi hranjenja zapušča gnezdo. Potem dograjuje gnezdo s puhom, če ga spotoma najde med prehranjevanjem, in to počne do izvalitve mladičev.

Rad bi vam predstavil, kako v osrednji Sloveniji spremljam gnezditev velike sinice (*Parus major*). Prvi samci pričnejo peti v lepem, toplem in sončnem vremenu sredi decembra, v tem času se oblikujejo tudi prvi pari. Če se parček zadržuje na območju, na katerem je dovolj hrane in tudi ustrezno gnezdišče, ga zasede in v njem prenočuje. To zlahka ugotovimo po tem, da se v gnezdišču tudi iztreblja. Zanimivo, glede na to, kako velike sinice med gnezdenjem temeljito vzdržujejo čistočo v leglu! Sinica prične konec marca ali v začetku aprila nositi v gnezdišče prvo gnezdilno gradivo, večinoma mah, redkeje suho travo in perje. Gnezdo gradi samo samica, samec jo spremlja pri nabiranju gnezdilnega gradiva, spotoma išče hrano zanje in prepeva. Prva jajca bomo v leglu našli teden do dva po začetku graditve gnezda. Vsak dan izvali eno jajce in dokler ni leglo popolno, ga čez dan pokriva z gnezdilnim gradivom. Med valjenjem samica legla ne pokriva več, ko zaradi hranjenja zapušča gnezdo. Potem dograjuje gnezdo s puhom, če ga spotoma najde med prehranjevanjem, in to počne do izvalitve mladičev.

Valjenje se prične s predzadnjim ali z zadnjim izležnim jajcem in traja 14 dni. V hladnem in deževnem vremenu se lahko valitev zakasni do tri dni po zadnjem izležnem jajcu. Prvi mladiči se izvalijo v drugi polovici aprila. Starša jih v gnezdu krmita približno tri tedne in zunaj gnezda še teden dni. Tako prvi samostojni mladiči letajo naokoli v drugi polovici maja. Uspešno speljani mladiči se ne vrnejo prenočevat na-

zaj v gnezdo. Največkrat že prvi dan poletijo več sto metrov daleč.

Posebnost velike sinice je, da je zelo neizbirčna, kar se gnezdišča tiče, saj gnezdi povsod, kjer so gnezdilne razmere vsaj za silo ustrezne. Gnezdo gradi v talnih luknjah, duplih, gnezdilnicah, zidnih luknjah, škarpah, pod različno strešno kritino, v odpadni embalaži, odvrženi v naravo, v poštnih nabiralnikih, v skladovnici drv, v različnih ceveh in še bi lahko našteval. Mnoga gnezda najdemo na prav nenavadnih krajih, da je le za dobro pest prostora.

Sem ter tja pa zasledimo kak izrazit odklon od ustaljene gnezdilne prakse in tokrat bi vam rad predstavil prav to.

Najmanj štiri do pet dni zakasnjeno valjenje po zadnjem izležnem jajcu

Večkrat sem že opazil, da se je v hladnem in deževnem pomladnem vremenu kakšno prvo leglo pričelo valiti z eno - do tridnevno zakasnitvijo, tokrat pa sem prvič spremljal daljšo zakasnitev. Da se je ta gnezditev tako nenavadno zavlekla, je najverjetnejši razlog treba poiskati v vremenu, saj je ravno v času, ko je samica pričela izlegati jajca, prišlo do močne ohlادتve z dežjem in snegom, ki je trajala dober teden. Zanimivo je, da samica zaradi slabega vremena ni počakala z izleganjem jajc, je pa zato zakasnila valjenje za najmanj štiri do pet dni. V drugih gnezdilnicah so velike sinice zaradi slabega vremena prestavile gnezditev za 10 do 14 dni. Doslej sem opazil, da pri prvih leglih nikakor ne prihaja do odklonov od reda, da se vsak dan izleže eno jajce ne glede na vreme, pri nadomestnih oziroma drugih leglih pa takšni odkloni obstajajo.

Mladiči prvega legla so bili še v gnezdu, samica pa je že pričela izlegati jajca drugega legla

Tovrstno nenavadno gnezdenje je bilo opazovano tudi na Finskem in v Nemčiji. Druga posebnost pa je

3

zakasnjeno valjenje kljub lepemu vremenu - dva dni po zadnjem izleženem jajcu. V tem primeru je velika sinica gneznila v škorčnici. Ker sta bila v tretjem tednu starosti v prvem leglu na veliki površini samo dva mladiča, sta oddajala premalo toplote, da bi sprožila inkubacijo jajc drugega legla.

Valjenje se je pričelo s predpredzadnjim jajcem

Pri rednem pregledovanju gneznilnice se je izkazalo, da je bilo peto jajce izleženo z enodnevno zakasnitvijo, samica pa je pričela valiti že pri četrtem od šestih jajc. Peti mladič je zato pokukal iz jajca dva dni za prvimi štirimi mladiči in je lepo rasel in poletel na isti dan kot prvi štirje »sovaljenci«, torej dva dni hitreje. Šestega mladiča, ki se je izvalil dan kasneje kot peti mladič, ni bilo več videti. Najverjetneje je bila zanj usodna prevelika starostna razlika in posledično razlika v velikosti in moči, ki sta potrebni pri prerivanju za hrano z drugimi mladiči.

Leglo s 17 jajci

Pri tem gnezdu sem opazil, da se je najprej izleglo 9 jajc, z nekaj dnevno zakasnitvijo pa se jih je izleglo še 8. Uspešno je potem poletelo le 6 mladičev.

O leglih s 17 jajci pri velikih sinicah in plavčkah (*Cyanistes caeruleus*) sta mi pripovedovala tudi Dare Fekonja in Dare Šere. Za tovrstno nenavadno gnezdenje obstajata dve domnevi. Lahko da sta dve samici izlegli vsaka svoje leglo, ali pa je ena samica izlegla obe. Sam se pridružujem prvi domnevi. Večkrat sem namreč že opazil, da takrat, kadar samica velike sinice pri iskanju gnezdišča naleti na zapuščeno gnezdo z jajci, čeznje zgradi novo gnezdo in predhodno leglo popolnoma prekrije.

“Valjenje” praznega legla

Skoraj vsako leto v drugi polovici pomladi v svojih gneznilnicah opazim lepo zgrajeno prazno gnezdo. Dokončano prvo gnezdo, z lepo oblikovano gneznilno

globelico, je v tem primeru samevalo več kot 14 dni, zato sem sklepal, da je eden od para preminil. Prvo gnezdo sem zato odstranil. Teden dni po odstranitvi prvega gnezda je bilo v gneznilnici novo gnezdo, nekaj dni kasneje pa je samica čepela na gnezdu. Sklepal sem, da vali. Pri naslednjih obiskih nikoli nisem nalletel na gnezdo brez samice, po dobrih 14 dneh pa mi je ta gnezditev postala sumljiva. Odločil sem se, da samico ujamem na gnezdu in tako dokončno preverim, kako gnezditev poteka. Presenečenje je bilo precejšnje. Samica ni grela mladičev ali valila neoplojenih jajc, ampak je “valila” prazno leglo! Osrednja gnezdilna globelica je bila lepo oblikovana in dobro postлана s puhom, vendar prazna! S tovrstnim gnezdenjem nimam izkušenj, zato lahko samo ugibam, kaj se je v tem primeru dogajalo. V času izleganja jajc samec hrani samico. Tako se utrjuje njuna zveza in poleg tega samica pridobi še dodatno hrano za tvorbo jajc. Ali je bila samica v tem primeru sama, brez samca, a je imela tako močan gnezdilni nagon, da je gneznila kar sama? Kaj pa, če je samica imela samca, vendar je bil eden od njiju neploden? ●

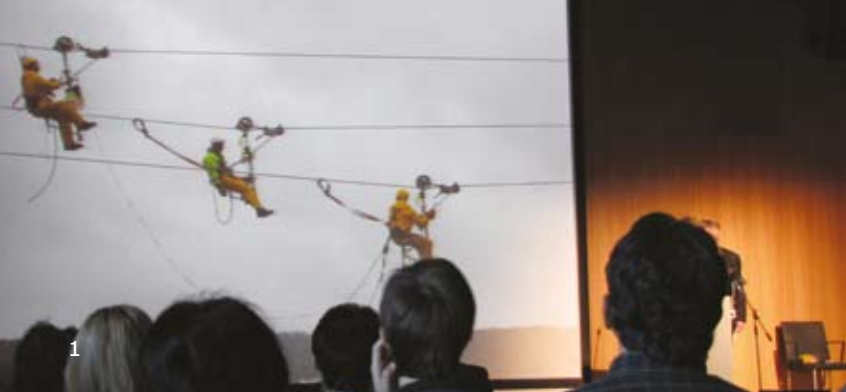
3: V gnezdilnici z devetimi mladiči je lahko zelo tesno, a zato toplo.
foto: Igor Brajnik

→ Fotografije fundacije Saxifraga

Zbirka fundacije Saxifraga šteje več kot 150.000 naravoslovnih fotografij, ki jih za objavo v naravovarstveni publikaciji v primeru, da finančna sredstva niso na voljo, dobite brezplačno.

Ssvojimi fotografijami se lahko pridružite skoraj 100 evropskim naravoslovnim fotografom, ki so z namenom, da bi pripomogli k varstvu narave, že prispevali fotografije v zbirko Saxifraga.

Saxifraga je pripravila spletno stran www.saxifraga.nl, kjer lahko za namene predavanj brezplačno dobite slike ptic, rastlin, dvoživk, plazilcev, rib, žuželk, pokrajin ipd.

1

2

3

Mednarodna konferenca o problematiki daljnovodov z vidika visoke smrtnosti ptic

// Tomaž Mihelič

1: Mednarodna konferenca z naslovom Električni vodi in smrtnost ptic v Evropi je potekala v Budimpešti in je bila v celoti namenjena problematiki smrtnosti ptic na daljnovodih.

2: Predstavljene so bile številne rešitve preprečevanja nesreč na električnih vodih. Pri srednje napetostnih stebrih so na voljo izolirne kapice za sanacijo obstoječih vodov.

3: Poškodbe na drogih se zmanjšajo tudi s postavljanjem maket žoln.

foto: vse Damijan Denac

Aprila letos je v Budimpešti potekala mednarodna konferenca z naslovom, ki je bila v celoti namenjena problematiki smrtnosti ptic na daljnovodih. Konferenca je bila organizirana s strani madžarskega BirdLife partnerja MME, ministrstva, pristojnega za razvoj podeželja, in Evropske pisarne BirdLife International, gostila pa jo je družba MAVIR (državni distributer električne energije). Konference se je udeležilo 123 udeležencev iz 29 evropskih in srednjeazijskih držav. Iz Slovenije smo se je udeležili trije predstavniki DOPPS.

Spoznanja s predavanj na konferenci so bila zastrašujoča. Tako srednje- kot visokonapetostni daljnovodi povzročajo visoko smrtnost pri pticah po vsem svetu. Na udaru so predvsem večje vrste, smrtnost pa nastaja zaradi trkov v žice (predvsem pri visokonapetostnih vodih) in električnega udara (srednje napetostni vodi). Trenutni podatki kažejo, da deset stebrov srednje napetostnega voda v povprečju ubije dve ptici na leto, pri tem pa ni upoštevan korekcijski faktor zaradi detekcije. Težko si predstavljamo, kakšne so posledice trkov, če se zavedamo, da je teh stebrov na tisoče. Samo v Italiji je na primer tovrstnih omrežij okrog 250.000 kilometrov. Najbolj so na udaru ptice v odprti krajini, ki tovrstne stebre pogosto uporablja-

jo za prežo ali pa na njih celo gnezdiijo. Veliko smrtnost so ugotovili pri kraljevem (*Aquila heliaca*) in kraguljem orlu (*Hieraetus fasciatus*), kot tudi drugih velikih vrstah - veliki uharici (*Bubo bubo*), beli štorclji (*Ciconia ciconia*) ipd. Prav tako so za visokonapetostne vode bolj dovzetne velike in težke ptice, ki ne zmorejo hitrega manevriranja v zraku. Pri teh vodih je najbolj nevaren zgornji, ozemljitveni vodnik, ki je lociran najvišje in je najtanjši.

Na konferenci so bile predstavljene številne rešitve, kako preprečiti nesreče na električnih vodih. Pri srednenapetostnih stebrih so na voljo zamisli tako za sanacijo obstoječih vodov (izolirne kapice) kot konstrukcijske rešitve za prenove in nove vode, za visokonapetostne vode pa velja pozornost usmerjati predvsem v njihovo lokacijo na terenu. Zaletavanje ptic se lahko sicer ublaži s pomočjo odvračal, ki omogočajo predvsem to, da ptice vodnik hitreje zagledajo. V zadnjem času je precej uspeha z nekaj okrog 20 cm velikimi ploščicami, ki se s pomočjo »vrtuljčka« učinkovito vrtijo že v rahlem vetriču, in s pomočjo svoje kontrastne obarvanosti naredijo vodnik veliko hitreje opazen.

Udeleženci konference v Budimpešti smo sprejeli deklaracijo, s katero bomo pozvali pristojne državne inštitucije in distributerje električnega omrežja k takojšnjemu ukrepanju. Več o konferenci, deklaraciji in materialih, predstavljenih na konferenci, si lahko preberete na naslovu:

<http://www.mme.hu/termesztvedelem/budapest-conference-13-04-2011.html> •

1// Vzdrževanje gnezdišč za navadno čigro na Ptujskem jezeru

V sredo, 23. februarja 2011 smo izvedli spomladansko vzdrževanje gnezdišč za navadno čigro in rečnega galeba na Ptujskem jezeru. Akcijo smo izvedli Tilen Basle, Luka Božič, Mitja Denac, Vit Kukolja, Matjaž Premzl in avtor. Cilj akcije je bil urediti celoten Mali otok tako, da bodo na njem lahko začele gnezditi navadne čigre in prav tako urediti manjšo površino Novega otoka. V ta namen smo po površini Malega otoka na višini 0,5 – 0,75 m v mreži napeli vrvice, ki smo jih odstranili konec aprila. Podobno smo vrvice napeli na manjšem delu Novega otoka – tam smo podlago dodatno prekrili s črno folijo, ki preprečuje zaraščanje. Oba ukrepa – vrvice in folijo smo testirali v preteklih letih – sta se izkazala za uspešna pri zagotavljanju gnezditvenih površin za navadno čigro tudi pri nas. Ukrepa sta sicer uveljavljena pri upravljanju s populacijami navadne čigre v tujini. Navadna čigra je močno ogrožena vrsta, ki bi brez našega upravljanja z gnezdišči kot gnezdilka v Sloveniji izginila. Ogroža jo pomanjkanje gnezditvenih mest, k temu dejavniku pa prispeva še kompeticija z rečnim in rumenonogim galebom. Lansko leto je na Novem otoku le zahvaljujoč temu ukrepu gnezdilo 41 parov čiger. Na tem otoku je sicer gnezdilo tudi 340 parov rečnih galebcev. Na Malem otoku navadne čigre leta 2010 niso gnezdile, saj je tam gnezdil rumenonogi galeb. Upamo, da bo rumenonogi galeb letos gnezdil na Novem otoku – tam je že gnezdil leta 2009 – Mali

otok pa bodo ponovno kolonizirale navadne čigre.

Sicer nadvse uspešna akcija se je končala z grenkim priokusom. Ko smo pripluli na breg, sta nas tam čakali kar dve policijski patrulji in gospod Mesarič, predstavnik skrbnika plovnega območja na Ptujskem jezeru. Policija je planila nad nas z izjavo, da kršimo Odlok o plovbi, kar seveda ni držalo in to smo jim z vso dokumentacijo (Odlok o plovbi, soglasje ZRSVN) na licu mesta tudi dokazali. Človek bi se takšnega ravnanja sicer razveselil – nekdo nas je opazil, da smo pluli v obdobju, ko se sicer ne sme pluti in nadzor torej funkcionira, pri čemer je seveda naša dejavnost izjema in imamo za njo vsa dovoljenja – a kaj, ko v praksi ni tako. Leta 2010 smo vložili na Inšpekcijo 11 prijav dejanskih kršitev plovbe, leta 2011 pa že 3. Tudi kooperativnost policije se je spremenila – ko smo nazadnje prijavili dejansko kršitev, so nas nadrli, češ da to ni njihovo delo in da nimajo časa, nas pa sta skriti za nasipom debeli dve uri čakali dve patrulji. Vsak dodaten komentar je odveč. DD

2// Spomladanski popisi

Poleg popisov ptic, ki ustaljeno potekajo že vrsto let (monitoring IBA, FBI ipd.), smo letos popisali še lepo število naravovarstveno pomembnih vrst. Na Ljubljanskem barju smo v aprilu na izbranih popisnih ploskvah šteli pribe in prišli do ocene 70-120 gnezdečih parov. V primerjavi z devetdesetimi leti 20. stoletja se je torej njena populacija na tem območju zmanjšala kar za tri četrtine. Bolj nas je razveselil veliki škurh, saj smo odkrili kar 9-12 teritorialnih parov, večino na vzhodnem delu Lju-

bljanskega barja med Iščico in Lipami. S tem se Ljubljansko barje uvršča med globalno pomembna gnezdišča za to ogroženo vrsto. Na Ljubljani, Iščici in Bistri smo izvedli tudi popis vodomca, vendar žal brez uspeha. Mnogo uspešnejše so bile ekipe za popis vodomca na reki Krki, kjer je bilo prešteti kar 30-40 parov, kar to reko uvršča med najpomembnejše za vodomca v Sloveniji. Še eno prijetno presenečenje nam je pripravila kozica na Cerkniškem jezeru, za katero vključno od leta 2007 dalje ni bilo podatkov o gnezditvi. Letos smo našli vsaj 9 svatujočih samcev pri Gorenjem Jezeru, ob Lipsenjščici, na Retju in pri Otoku. Sredi maja smo po treh letih ponovili popis sloke na Ljubljanskem barju, vendar kljub gosti mreži opazovalcev, razporejenih na območja s primernim habitatom (Log, Na blateh, Rakova Jelša, Jelšje, Zgonarica, jelšev gozd ob Dremavščici), nismo zabeležili niti ene same sloke. Do konca spomladanske sezone nas čakajo še popis vodomca in velikega žagarja na Kolpi ter ponovitev popisa sloke. Brez navdušenih in predanih prostovoljcev tako obsežnih popisov ne bi bilo mogoče izvesti, saj je ornitološka ekipa pisarne DOPPS premajhna. Iskrena hvala torej vsem popisovalcem za dober odziv in sprotno obveščanje o svojih opazovanjih! KD

3// Delovna praksa dijakov Biotehniškega centra Naklo v NRIM

Naravni rezervat Iški morost, ki leži vsega 5 km iz Ljubljane, je namenjen ohranjanju ogroženih vrst ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, kot sta kosec in repaljščica. Za varstvo teh vrst je potrebno posebno

avtorji:

Damijan Denac

Katarina Denac

Jernej Figelj

Tomaž Jančar

Borut Rubinič

fotografi:

1: Damijan Denac

3: Eva Vukelič

4: Tomaž Jančar

5: Damijan Denac

8: Borut Rubinič

9: BirdLife International

upravljanje, denimo kasna košnja travnikov in košnja iz sredine proti zunanosti – da se lahko ptice umaknejo pred kosilnico. Aktivnosti v rezervatu, med katere poleg naravovarstvenega upravljanja sodi tudi prikaz naravi prijaznih kmetijskih tehnik in izobraževanje, opravimo ob pomoči prostovoljcev. V zadnjem času smo se povezali z Biotehniškim centrom iz Naklega in na Iškem morostu omogočili izvedbo prakse za dijake te šole. Pred izvedbo smo na njihovi šoli 8. marca 2011 pripravili predavanje za vse dijake 2. letnikov z naslovom Naravovarstveno delo DOPPS in pomen upravljanja za varstvo ptic. Delovna akcija je potekala 15. marca 2011. 25 dijakov Biotehniškega centra iz Naklega je v spremstvu zaposlenih z DOPPS-a, Eve Vukelič in Željka Šalamuna, odstranjevalo veje in grmovje s travnikov – eden velikih problemov je opuščanje rabe in zaraščanje travniških površin –, in pripravljalo bale lanske požete vegetacije za kompostiranje. Ker nam na rezervatu ostajajo velike količine biomase, smo se odločili, da jih poskusimo kompostirati, kompost pa prodajati pod tržno znamko rezervata. Kompost iz bal izpred 5 let smo že dali v analizo. Dijakom smo pripravili malico in z akcijo po ogledu rezervata in opazovalnice končali ravno, ko je začelo deževati. Vsakemu dijaku se je za udeležbo na akciji in za prispevek pri varstvu ptic osebno zahvalil direktor DOPPS in podaril vsakemu Mobitelovo majico, revijo Svet ptic in publikaciji Med nebom in zemljo ter Kosec – varuh vlažnih travnikov. Tudi v prihodnje bomo nadaljevali s takšnimi akcijami oziroma delovno prakso v rezervatu. **DD**

4// Popis vodomcev na Krki

Na reki Krki doslej ornitologi celovitega popisa gnezdluk še nismo izvedli. Ob dejstvu, da gre za eno najbolj ohranjenih slovenskih rek, je to kar nekoliko presenetljivo. Letos smo si zadali, da bomo na Krki prešteli vodomce. Krko smo razdelili na 9 popisnih enot in v soboto, 6. maja popisali skoraj v celoti 95 kilometrov reke. V naslednjih tednih smo na večini odsekov izvedli tudi drugi popis. Rezultat raziskave je bil več kot dober! Ocenjujemo, da letos na Krki gnezdi okrog 35 parov vodomcev. Še posebej jim očitno ustrezajo deli reke z otočki. Kot kaže je spodnji del Krke, od Otočca dolvodno, območje z največjo gnezditveno gostoto vodomcev v državi. V popisu je sodelovalo 21 prostovoljcev. Vsem se toplotno zahvaljujem, posebna zahvala pa gre seveda Janiju Vidmarju, ki nas je po popisu prijazno pogostil v Zbuhah. Vsi udeleženci popisa smo si bili enotni, da je Krka spregledana lepota. **TJ**

5// Delovna akcija v bazenih nekdanje TSO – lagunah

V soboto in nedeljo, 19. in 20. marca 2011, smo v bazenih nekdanje Tovarne sladkorja, ki so sedaj v lasti DOPPS, opravili prostovoljno delovno akcijo. Na območju izvajamo naravovarstveno upravljanje z namenom vzpostavitve naravnega rezervata. Med akcijo smo na drenažni sistem bazenov namestili zaporni sistem, s katerim bomo predvidoma omogočili dvig vode v bazenih. Z dna bazenov smo odstranili tudi nekaj lesne vegetacije,

predvsem tiste, ki je ostala po lanskem mulčenju, ki smo ga opravili v sodelovanju z VGP Drava. Največ dela smo imeli z odstranjevanjem zaščitne izolacije s 400 m dolgega cevovoda. Letošnje leto so namreč neznanci na našem območju izvedli veliko tatvino in odstranili s cevovoda (4 cevi) celotno aluminijasto zaščitno oblogo in tako odkrili zaščitno izolacijo jeklenih cevi. Ker je izolacijo začel raznašati veter, smo jo počistili – napolnili smo 120 vreč volumna 150 litrov, in prišli smo šele do polovice.

S čiščenjem preostanka steklene volne na cevovodu v lagunah smo se drugič spopadli v nedeljo, 3. aprila 2011. Ekipa je uspela vso stekleno volno odstraniti s cevovoda in jo zapakirati v vreče. S tem smo problem sanirali in odpravili splošno nevarnost. Vreče je odpeljalo Komunalno podjetje Ormož in jih deponiralo na smetišču. Ker je odvoz in deponiranje na smetišču treba plačati glede na količino, smo tudi natančno izvedeli koliko materiala smo počistili, saj so pošiljke na komunalni tehtali. Skupaj je bilo 4.120 kg steklene volne. Iskreno se zahvaljujemo Zavodu RS za varstvo narave, ki je prevzel del stroškov odvoza in deponiranja odpadkov. Udeleženci so bili enotnega mnenja, da je bila akcija najnapornejša med vsemi dosedanjimi.

Delali s(m)o: Tilen Basle, Dominik Bombek, Dejan Bordjan, Luka Božič, Benjamin Denac, Damijan Denac, Mitja Denac, Jernej Figelj, Matej Gamser, Matjaž Kerček, Cvetka Marhold, Alen Ploj, Matjaž Premzl, Andreja Slameršek, Tanja Šumrada, Aleš Tomažič. **DD**

6// Obnovljivi viri energije in okolje

Zaradi globalnega segrevanja ozračja in zaradi direktive o spodbujanju energije iz obnovljivih virov je v Sloveniji umeščanje objektov za izkoriščanje obnovljivih virov energije (OVE) v prostor zelo aktualna tema. Posebej še zaradi dejstva, da takšni objekti pogosto posegajo v območja najbolje ohranjene narave. Spomnimo se le na vetrno elektrarno Volovja reber in na elektrarne na Muri. Na DOPPS-u se s tem področjem intenzivno ukvarjamo zadnjih 7 let. V zadnjem času tudi energetiki vse bolj spoznavajo, da je pri umeščanju takih objektov v prostor treba sodelovati z naravovarstveniki. Pri tem vse bolj opazajo našo strokovnost in našo pripravljenost za konstruktivno iskanje rešitev. V zadnjem času smo bili tako povabljeni, da smo kot predavatelji aktivno sodelovali na dveh velikih prireditvah, namenjenih energetikom. Aprila smo aktivno sodelovali na »13. dnevih energetikov« v Portorožu, v maju pa na strokovnem srečanju »Energetika in okolje '11« na Brdu pri Kranju. TJ

7// Srečanje na oknu

Dne 7. maja smo se člani severno-primorske sekcije ter ostali člani DOPPS srečali na Otlici. Povod za srečanje so bili pomanjkanje druženja, kvalitativen popis za NOAGS ter sodelovanje pri pohodu po »Angelski gori«. Slabih 20 članov se nas je zbralo pri vaškem domu na Otlici, od koder smo v petih skupinah odrinili proti Nanosu in Hrušici, kjer smo z metodo predvajanja posnetka popisovali kozače. Večerni del sreča-

nja je bil uspešen, saj smo registrirali 11 kozač, enega koconokega čuka, enega malega skovika ter dve lesni sovi. Še bolj uspešen je bil večerno-nočni del, katerega smo ob sardelah, vinu in s prijetnimi domačini raztegnili skoraj do jutra. Drugo jutro smo pri Otliskem oknu pričakali več deset glavo skupino pohodnikov, ki so se udeležili tradicionalnega pohoda po »Angelski gori«, ki ga organizira turistično društvo Okno iz Otlice. Pohodnikom smo povedali, zakaj je to območje, ki spada v posebno območje varstva SPA Trnovski gozd – južni rob in Nanos, tako pomembno za ptice, katere vrste so značilne za te kraje in kaj jih ogroža. Druženje in pohod smo zaključili v lovskem domu na Otlici, kjer smo si ogledali razstavo naravoslovnih fotografij našega člana Tomaža Velikonje – Tomolouca in Mirana Krapeža. Hvala TD Okno za povabilo na izlet, iskrena hvala vsem, ki so se srečanja udeležili, posebna hvala pa domačinom iz Gore za njihovo iskreno gostoljubnost. JF

8// Skupščina DZPPV

V soboto, 9. aprila 2011 je bila v prostorih Pokrajinskega zavoda za varstvo narave Vojvodine v Novem Sadu organizirana letna skupščina Društva za varstvo in proučevanje ptic Vojvodine (DZPPV). Dogodka, na katerem ni manjkalo nalezljivega skupinskega zanosu, se je udeležilo približno 100 ljudi, v glavnem aktivnih prostovoljcev društva, ki predstavlja vodilno ornitološko organizacijo v Srbiji. Najpomembnejša novost, ki je bila predstavljena na letnem zboru društva, je bila sprememba imena v Društvo za varstvo in proučevanje ptic Srbije (Društvo

za zaščito i proučevanje ptica Srbije – DZPPS), ki je tudi v imenu potrdila dejstvo, da omenjena nevladna organizacija, ki podobno kot DOPPS glavnino moči črpa iz številčnega in predanega članstva, geografsko pokriva celotno državo in ne le njen del. Na skupščini so bili predstavljeni večji projekti, med njimi tudi projekt Krila nad Balkanom (Wings Across the Balkans), v katerega sta poleg 7 partnerjev iz nekdanje Jugoslavije vključena tudi DOPPS in BirdLife Europe. BR

9// Evropsko srečanje partnerjev BirdLife International (EPM) 2011, Budimpešta

Evropska in Centralnoazijska regionalna enota je po številu partnerjev največja med šestimi regionalnimi sekcijami zveze BirdLife International. Več kot 100 predstavnikov evropskih in osrednjeazijskih partnerjev zveze iz 41 držav, skupaj s predstavniki organizacij z Zahodnega Balkana, ki še niso partnerice BirdLife International, se je med 14. in 17. aprilom udeležilo srečanja Evropskih partnerjev (EPM) v Budimpešti. Srečanje je bilo nabito z energijo, predstavljenih je bilo veliko zanimivih področij, s katerimi se trenutno intenzivno ukvarjajo evropski partnerji. V evropsko družino BirdLife International so na srečanju uradno sprejeli partnerje ter potencialne partnerje iz Osrednje Azije – Kazahstana, Uzbekistana, Kirgizije, Tadžikistana in Turkmenije. Določene pozornosti so bili deležni tudi posebej povabljeni potencialni partnerji iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Črne gore ter Srbije. BR

Beno

je izbral **Paket A**

Kličite v vsa slovenska omrežja

Z najboljšim družabnim omrežjem in najugodnejšimi **Paketi A, B in C.**

A 222 minut 19⁹⁰€

B 444 minut 29⁹⁰€

C 777 minut 39⁹⁰€

SMS-paketi
-50%
do 30. 6. 2011

Storitve Mobilni Internet	Mesečna naročnina	SMS paketi	Vključena količina SMS-ov/MMS-ov	Mesečna naročnina do 30. 6. 2011
Mobilni Internet 100 MB	4 €	SMS S	50	1,50 €
Mobilni Internet 500 MB	9 €	SMS M	100	2,50 €
Mobilni Internet 1 GB	12 €	SMS L	500	8 €

Pred dvajsetimi leti smo spremenili komunikacijo in ljudi še tesneje povezali med seboj. Sedaj pa smo komunikacijo tudi zares poenostavili s **Paketi A, B in C**, ki že vključujejo klice v vsa slovenska omrežja po enotni ceni. Sestavite si enega od **Paketov A, B ali C** po svojih željah s **SMS-paketi** ter storitvami **Mobilni Internet**. In vsakič, ko vam zazvoní mobilni telefon, uživajte v **najboljšem družabnem omrežju**.

Cenik pogovorov nad vključeno količino ter pogoji uporabe Paketov A, B in C so objavljeni na www.mobitel.si. Zakupljene količine v SMS-paketih veljajo za pošiljanje SMS-ov in MMS-ov iz Mobitelovega omrežja. Za dodatne informacije pokličite brezplačno telefonsko številko za Mobitelove uporabnike 041 700 700 ali obiščite najbližji Mobitelov prodajni center. Družba Mobitel si pridržuje pravico do spremembe cen in pogojev. Cene vključujejo DDV.

041 700 700 • WWW.MOBITEL.SI

20 LET